

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 311 (9).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 22. jaanuaril 1926. a.
kell 10 homm.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**,
siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**,
haridusminister **J. Lattik**, töö-hoolekandeminister
Chr. Kaarna, kaubandus-tööstusminister
E. Veberman.

P ä e v a k o r d:

1. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas.
2. Maakonnandukogude valimise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.
3. Tolliseadustiku muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
4. Maakorralduse seadus — II lugemisel.
5. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.
6. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.
7. Väljaspool linnu ja alevid asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
8. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — riigikontrolli seaduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päevakorra täiendamine. Juhataja **A. Rei**:
Avan Riigikogu koosoleku. Riigikogu juhatause poolt on ettepanek, täiendada tänast päevakorda kahe punktiga: 1) Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./1927. aastaks — I lugemisel ja 2) eelarve-komisjoni valimine. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. — seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./1927. aastaks — I lugemisel.

Väljaspool järjekorda on sõna härra sõjaministril.

Sõjaminister **J. Soots**: Austatud Riigikogu liikmed! On väga loomulik, et eelarve arutamise puhul ühelt poolt

rahvaesitus ja teiselt poolt valitsus oma mõtteid vahetavad selle kohta, kuidas tuleb riiki valitseda ja kuidas tuleb tegutseda. Mul oli kavatsus ära kuulata rahvaesitajate märkusi sõjaministeeriumi tegevuse kohta, et siis teha sellest kokkuvõtteid ja lõpuks selgitada neid küsimusi, mis rahvaesitusele ei näi küllalt selged olevat, niisama ka seletada, kuidas sõjaministeerium omal alal kavatseb tegutseda.

Eile aga valgustas rkl. Tõnisson mõnesuguseid fakte sedavõrd vildakult, et väga kahju oleks, kui need vildakud vaated püsima jääksid, ja otsekohe ümberlükkamist ei leiaks. Sellepärast leidsin ma tarvilikuks väljaspool järjekorda sõna paluda, et mõne nende küsimuse kohta selgust tuua.

Kõigepealt, missugune on meie üldine sõjaline seisukord? On ju selge ja vist igaühele arusaadav, et meie sõjaväe-organisatsioon peab vastama sellele hädaohule, mis meid varitseb ja sellele kavale, kuidas mõeldakse sellele hädaohu vastu välja astuda. Mis puutub meie hädaohu suurusesse, siis pean ütleva, et see peaks meie rahvaesitusele vist küllalt selge olema. Meil on küllalt selgitatud, missugune on meie geograafiline seisukoht, missugused naabrid meil on olemas ja missuguseid vahekordi meie võime oodata, ning sellepärast siin uudist palju ei ole. Meie seisukord on sarnane, nagu läinud aastalgi. (M. Martna, stp: Sõjaministrile näib uudis olevat meie rahva väiksus.) See ei näi minule sugugi uudis olevat, kui see Teile on uudis, siis olge nõnda lahke ja võtke statistika-raamatud ja lugege sealt seest, kuipalju meil rahvast on. (M. Martna, stp: 1.107.000!) Oskate hästi vastata, võib number 3 või 4 panna. (M. Martna, stp: Meie hirmsal vastasel on rohkem sõjaväge, kui meil rahvast.) Võib olla, mina ei tea aga, missugusest vastasest Teie räägite, meil võib neid mitu olla. Aga mina arvan, et neid sellel aastal vähemaks pole jäänud kui läinud aastal, ja sellepärast peame samuti

valmis olema, kui läinud aastal. Härra Martna juba seletas, et meie rahvas on väike, järelikult on ka meie sõjavägi väike. (M. Martna, stp: Kellel seda seletust vaja on?) Ma ei tea, Teie ise tulite sellega välja ja hakkasite seletama, et meie rahvas on väike, mina teen ainult järeldusi. Ma pean ütleva, et suured riigid võivad ilma mobiliseerimata saata oma sõjaväed väikese riigi kallale. Ja enne, kui väike riik suudab mobilisatsiooni läbi viia, võib vaenlase sõjavägi juba kaugel väikese riigi sees olla. Sellest järgneb, et iga väikese riigi sõjavägi peab nii organiseeritud olema, et teda saaks ruttu mobiliseerida. Ja selles läheb tema sõjaväe organisatsioon suure riigi sõjaväe organisatsioonist lahku. Ma toonitan seda sellepärast, et eile tuli härra Tõnisson välja ja ütles, et omal ajal on lubatud sõjaväeüksuste arvu vähendada, kuid sellel alal ei jõutavatki edasi. Mina arvan, et see sõjavägi, mis rahuajal on, see on ainult kava selleks sõjaväeks, mis sõjaajal peab olema. Et rutuliselt mobilisatsiooni läbi viia, peavad juba pesad olema, millest tekivad mobilisatsiooni ajal need väeüksused. Sellepärast ei või oodata, et meil sõjaväeüksusi võib vähendada. Kui härra Tõnisson nimetas sõjaväe asjatundjaid, kes 1920. a. olevat temale lubanud sõjaväeüksusi vähendada... (M. Martna, stp: Ka härra Päts oli sellel arvamisel.) Mina seda ei tea, pole tema käest seda küsinud. Härra Tõnisson'i ütelse kohta pean aga arvama, et nende spetsialistide kava järgi vist viidigi demobilisatsioon läbi 1920. a. Seda kava tuli pärast revideerida ja väeüksuste arvu ei tulnud vähendada, vaid tuli neid suurendada, ning suurendada tuli seda riigikaitse komisjoni nõuandmisel ja soovi järgi.

Ma juhin tähelepanu selle peale, et selle kava järgi olid sõjaväeüksused kokku tõmmatud, ja siis oli kaks diviisi. Ometi leidis riigikaitse komisjon, et seda on liig vähe, ja nüüd teie leiate kolm diviisi. Minu arvates ei saa siin enam kokkutõmbamist oodata, sest väeüksuste arvu kokkutõmbamine ei vasta mobilisatsiooni huvidele. Teine küsimus on aga seljataguste asutuste küsimus. Neid tuleks veel revideerida ja võib olla sealt mehi üle viia riviüksustesse, kus nad mobilisatsiooni korral vaenlase vastu tegutsema hakkavad.

Edasi tahtsin peatuda teenistusaja pikkuse juures. Alati on räägitud, et meil olevat sõjaväeteenistuse aeg liig pikk. Ma pean aga tähelepanu juhtima sellele, et näiteks teistes riikides, kes samuti hädaohus kui meie, ei ole teenistusaeg sugugi lühem. Võtke vaadake meie naabrid, ka neil ei ole sõjaväeteenistuse aeg sugugi lühem. Võtke ka Prantsusmaa,

mis minu arvamise järgi palju paremas sõjalises seisukorras on, kui meie... (M. Martna, stp: Aga Daani? — J. Laidoner, põl: Kas Daanil siis mingisugune sõjaline hädaoht on? M. Martna, stp: Ma tähendasin, et kui teie hädaohu suurusega võrdlete, siis meil seda materjaali ei jätku.)

Juhataja **A. Rei:** Palun kohtadelt mitte rääkida.

Sõjaminister **J. Soots:** Lugupeetud Riigikogu liikmed, ehk lubate mul edasi rääkida. (M. Martna, stp: See loandmine on juhataja käes!) Ma palun siis Teid ka mind mitte segada. Prantsusmaa, nagu mina juba tähendasin, on minu arvamise järgi vähem hädaohtlikus seisukorras kui Eesti, aga ometi on seal teenistusaeg samasugune nagu meil ja samuti võetakse seal teenima kõiki, kes kehaliselt terved. Eranditena üldpildist on riigid, kes hoopis teistsuguses sõjalises seisukorras, kui meie, näiteks, nagu härra Martna juba nimetas, Daani. Oma poolt lisaksin juurde Norramaa ja veel Rootsi. Teist sõjalist seisukorda arvesse võttes ei ole seal siis ka teenistusaeg nii pikk, ega võeta ka niipalju inimesi sõjaväeteenistusse. Minule näib, et kui meil sõda tuleb, siis peavad siin kõik inimesed välja astuma, sest kui suurtel riikidel sõjakorral küsimuse alla tuleb mõne väikese provintsi kaotamine, siis on meil iga sõja ajal alati kogu meie iseseisvus kaalul. Sellepärast peaks meile kõigile arusaadav ja selge olema, et meie teist teed ei leia, kui et peame, nagu seda enne teinud oleme, kõik, kes jõuavad püssi kanda, teenistusse võtma ja sõjaks ette valmistama. Praegustes oludes oleks väga hädaohtlik vähem inimesi teenistusse võtta ja samuti vähem aega teenida lasta, kui poolteist aastat. Ma tuletaksin meelde, et meie sõjaväes on käsil katse, mis seisab selles, et meil esimest korda on võetud teenistusse sarnasel ajal, et teenistusaeg kestab ühe suve ja kaks talvet. Selle korra resultaati võime näha alles tuleval aastal, ja selle järele selgub meile, kas niisugune teenistussevõtmise kord on iseenesest soovitatav või mitte. Kui meie paneme sõjaväelise õppuse maksma enne sõjaväeteenistuse aega, ja teenistussevõtmisel korraldame eksami niisuguste jaoks, kes varem sõjalise ettevalmistuse saanud kas koolis või kaitseliidus, siis näib minule, et sarnastele, kes eksami läbi teevad, võiks sõjaväeteenistuse aega lühendada. Sellest võiks juttu olla, ja see on ka loomulik, sest neil on juba mõned sõjaväelised teadmised.

Kuid nende juures, kes ilma mingisuguse sõjaväelise ettevalmistuseta teenistusse astuvad, ei võiks praegu aja lühendamise küsimust üles võtta, see oleks meie riigikaitsele hädaohulik.

Mis puutub eelarve üldsummasse ja inimeste arvusse, siis tähendas härra Martna, et eelarve olla tõusnud sellepärast, et inimesi enam teenistusse võetavat, ja seda jällegi sellepärast, et rahvaarv kasvab... (M. Martna, stp: Seda ma lugesin ministri kõnest.) Mina ei ole niisugust kõnet pidanud. (M. Martna, stp: Ega siis Teie, Jumalt näenud, üks minister ei ole.) ... siis on esimene õige, kuid inimeste arvu suurenemine on tulnud süsteemist, kuidas Riigikogu ise on otsustanud noorsõdureid võtta. Riigikogu võttis omal ajal vastu seaduseelnõu, millega mindi 19-aastaste sõdurite pealt 20-aastaste sõdurite peale, ja selleks võeti aastas sõjaväeteenistusse mitte 12 kuu mehed, vaid 8 kuu mehed. Niisugune süsteem oli maksev kolm aastat. Selle süsteemi täideviimisel vähenes sõdurite arv. Kuid nüüd mindi normaalsele komplekteerimise alusele üle, ja 1925. aastal võeti, võetakse ka 1926. aastal, 12 kuu mehed teenima, sellepärast tõusis loomulikult ka inimeste arv ning kulude suurus. Kui võrdlete sõdurite arvu ja kulude suurust, siis näete, et mõlemad olid kõigesuuremad 1921. aastal. Kuid juba 1922. aastal hakkas vähenemine, ja seda sellepärast, et sellel ajal võeti teenistusse ainult 8 kuu mehed. See arv vähenes kunni 1924. aastani, kuid siis 1925. a. hakkas jällegi kasvama, sest hakati võtma 12 kuu mehi. Ja nüüd 1926. a. saame meie kätte selle normaalse komplekti, mis meil alati peaks olema, kui võetakse iga aasta teenistusse täis komplekt ja teenistusaeg kestaks poolteist aastat. Loomulik inimeste juurdekasv on sedavõrd väikene, et see sõdurite arvu peale palju ei mõju. Proportsionaalselt sõjateenistusse võetud inimeste arvu kõikumisele kõigub ka sõjaministeeriumi eelarve. 1921. a. oli eelarve kõigesuurem, kuid siis kahanes ta kunni 1924. aastani, ja siis hakkas ta jällegi tõusma. Ja 1925. aasta eelarve on suurem, kui 1924. a., ja 1926. a. jällegi suurem, kui 1925. a. oma. See on, nagu mina juba ütlesin, kõigepealt tingitud sõjaväe arvust, kuid tingitud ka kallinemisest, sest toiduained ja muud tarvidused on kallimaks läinud. (M. Martna, stp: Täheleandab, elukallidus on ikka olemas ka Teie arvates.) Jah, elu on ikka üldiselt kallimaks läinud, kui mõne aasta eest. Nüüd tahaksin puudutada küsimust, mis härra Tõnisson eile üles tõstis, nimelt sõjaväelaste korterite küsimust. Härra Tõnisson

katsus seletada, et kuna välismaadel, eriti tuletas ta meelde Jaapanit, elavad ohvitserid kasarmutes, meil aga noortele ohvitseridele ei anta võimalust kasarmutes elada, vaid sunnitakse elama kuskil kaugel ja väikese palga eest peavad muretsema omale korteri, kuna kõrgemad sõjaväelased saavad hinnata esituskorterid. Ma pean ütleva, et see, mis puutus Jaapani sõjaväkke, teataval määral õige on, kuid korrektiiviga. Ja see korrektiiv seisab selles, et ohvitserid elavad kasarmutes, kuid see ei tähenda veel, et nad sõduritega ühes ruumis elavad, vaid nendel on kasarmute sees oma erikorterid. Ma pean tähendama, et seda ka Venemaal mõnes kohas ette tuli. Seal rügemendis, kus mina Moskvast teenisin, asusid kasarmus ka rügemendiülema korter, adjutandi korter ja ohvitseride kasiino vanema korter. Kuid ma pean ütleva, et see rügemendiülema korter oli sedavõrd hea, et meie ministrid võivad niisugustest korteritest ainult unistada. Sellel rügemendiülemal oli ka täielik õigus öelda, et mina elan kasarmutes, aga igauks meie ohvitseridest oleks rõõmus, kui ta saaks sarnases „kasarmus“ elada. Ütlen, et on väga soovitatav, et ohvitserid saaksid elada sõduritega ühe katuse all, ja selle poole on tarvis püüda, aga kahjuks ei ole meil niisuguseid kasarmuid, ja meie ei saa seda läbi viia. On aga ka siiski soovitatav, et kui meie ei saa just kasarmutes elada, et siis ohvitserkond oleks kasarmule ligidal ja ei elaks mitte üksi, vaid grupeeritud ühte majja. Selle poole on ka sõjaministeerium püüdnud. Teie teate väga hästi, et igal aastal assigneeritakse teatavad summad kasarmute ehitamiseks, ja sõdurite paigutamiseks on ka teatud tagajärgi saadud. Teie näete uusi kasarmuid Petseris, Võrus, Rakveres, Tapal, see kõik on sõdurite tarvis, kuid ohvitseridele on ka elukorterid tarvis, aga neid ei ole meie kuskile suutnud ehitada. Mõnes kohas, nagu Tallinnas, on sõjaministeeriumi kätte sattunud niisugused majad, kus Vene ajal on ohvitserid või eraisikud sees elanud. Sõjaministeerium on tarvilikuks arvanud sarnaseid maju ära kasutada ohvitseride korteriteks. Ta on talitanud niiviisi, et mitte üksi vanematele sõjaväelastele korterit anda, vaid tema on katsunud kõigile vastu tulla niipalju, kuipalju see võimalik on olnud. Ministeerium ei ole aga ka kellelegi korterit andnud ilma hinnata, vaid tasu eest. Vastava seadluse järgi saavad kõik sõjaväelased korteriraha. See raha ei ole küll kuigi suur, nimelt noorematele ohvitseridele väljaspool Tallinnat 1.400 marka kuus, Tallinnas 1.600 marka kuus, kõrgematele sõjaväelastele, nimelt diviisiülematele väljaspool Tallinnat 2.500.—, Tallinnas 3.000

marka kuus. Loomulik, et selle hinna eest on raske korterit saada. Sõjaministeerium on katsunud vastu tulla sel teel, et on võimaldanud sõjaväelastele elada neis riigimajades, kus korterid on olemas, kuid mitte tasuta vaid tasu eest. Selleks otstarbeks on korterid hinnatud umbes praeguse üüriseaduse alusel, ja kõik sõjaväelased maksavad korterisuuruse järgi üüri. On olemas ohvitseri, kes oma korteri eest maksavad vähem, kui nad korteriraha saavad, kuid on olemas ka neid, kes maksavad riigimajades oma korteri eest rohkem, kui nad korteriraha saavad. Ma pean ütleva, et see klass sõjaväelasi, kes riigimajades korterid on üürinud, väga mitmesugune on. Kui meie näiteks võtame punased kasarmud, mille pärast meil juba viis aastat on sõda kestnud teedeministeeriumiga, et tema sealt oma raudteeteenijad välja viiks, siis näeme, et seal elab 25 raudteelast, 18 vanemat ohvitseri, 34 ohvitseri, 14 sõjaväeametnikku, 8 üleajateenijat sõdurit ja 6 eraisikut, kes sõjaministeeriumis teenivad. Nagu teie näete, on seal kontingent väga mitmesugune, ja ükski klass pole eesõigustatud, ega teine unustatud. Kõik nad maksavad, nagu ma juba ütlesin, ja keegi ei saa prii korterit. Mis aga puutub teistesse riigimajadesse, siis on seal asi samasugune. Eriti puudutas rkl. härra Tõnisson ühe vanema sõjaväelase korterit Toompeal. Toompeal on sõjaministeeriumil üks vana maja, milles asub sõjaministeeriumi kirjutajate komando. Et aga sellesamas majas ka korterid olid, mis eraisikute käest vabanesid, siis arvas sõjaministeerium tarvilikuks kõigepealt anda korter sõjavägede staabiülemale. Asub siin staabi komando, siin peab ka staabiülem ligidal olema, ja nad elavad ühe katuse all, missuguse süsteemi ka härra Tõnisson heaks kiitis. See korter, mis staabiülemale käes, ei ole mingisugune esituskorter. Ei ole ta ka nii suur, nagu härra Tõnisson ütles, ei ole seal 8 tuba, vaid 6 valget tuba, peale selle muidugi köök, sahvri, teenijatuba ja vannituba. Nagu ma ütlesin, makstakse selle korteri eest riigikassasse rohkem, kui see sõjaväelane korteriraha saab. Selles majas on vabanenud ka teine korter, ja ma arvan tarvilikuks informeerida Riigikogu, et mina kavatsen sinna ka ühe sõjaväelase sisse panna. Seal on 4 tuba, ja meie olude järele noorem ohvitser ei jõua 4-toalise korteri eest üüri maksta, ja vist tuleb mõni vanem ohvitser sinna sisse panna. Mis puutub majasse Väike Pärnu maanteel, mida härra Tõnisson puudutas, siis ma muidugi ei arva praegusel momendil ja siinkohal tarvilikuks käsitada seda perioodi, millal see maja Riigikogu juhatusel käes oli. Konstateerisin ainult fakti,

et Riigikogu juhatusel käest anti maja sõjaministeeriumile üle, ja siis oli ta sedavõrd ära lõhutud, et ilma remonteerimata sisse minna võimalik ei olnud. On õige, et mina kavatsesin seda maja kõigepealt ära kasutada kaitseliidu staabi jaoks. Tegin kaitseliidu juhatusel sellekohase ettepaneku. Kaitseliidu staabi juhataja käis kohapeal, vaatas maja järele ja teatas, et see temale kohane ei ole: sellele tuleks enne suuri summasid sisse panna, kuna korter kaitseliidule ikkagi ainult ajutiseks oleks. Kaitseliidu juhatus ütles majast ära, ja nagu teie teate, on kaitseliit omale ise teise kohta maja muretsenud. Pärast seda tõusis muidugi küsimus, mis siis selle majaga teha. See maja oli, nagu teada, omal ajal ehitatud sadama komandöri korteriks, tähendab, selles majas oli ainult üks korter. Riigikogu juhatus kavatses ka seda maja ainult Riigikogu esimehe korteriks teha, tähendab, oleks jäänud ka ainult üks korter. Mina lasin inseneerisid maja läbi vaadata, ja mulle öeldi, et sõjaväelased ei või omale niisugust toredust lubada, kui Riigikogu esimees, et üksinda tervesse majasse elama asuda, vaid majas võiks olla kaks või isegi kolm korterit. Nii jäädigi selle juurde, et maja tuleb ümber ehitada kolmeks korteriks. Faktiliselt on ka saadud kaks neljatoalist korterit ja üks kuuetoaline korter. Kortertes on toad läbikäidavad, aga praegusel korterikitsikuse ajal peab läbi ajama, sest elada nendes ikka võib.

Mis puutub remondisse, siis oli inseneeride poolt kalkulasioon tehtud, et maja remont läheb maksma 1.900.000 marka. See kalkulasioon esitati Riigikogule lisaeelarve korras, Riigikogu on selle läbi vaadanud ja kinnitas remondiks 1.900.000 marka. See summa ei ole veel kõik ära kulutatud, maja ei ole ka veel valmis, aga mina loodan, et maja remont sellest summast üle ei lähe. Praegu on maja, nagu ma juba ütlesin, osalt valmis, ja seal elavad minu abi kindral-major Lill ja kindralstaabi ülem kolonel Reek. Teie võite küsida, mis pärast paigutasin ma sinna kõrgemad sõjaväelased, aga mitte nooremaid ohvitseri. Sellepärast, et seda maja nooremate ohvitseride paigutamiseks ei saanud ümber ehitada, sest sellel ei ole koridorisüsteemi, ja teiseks — 1. detsembri sündmused on näidanud, et kõrgemad sõjaväelased peavad asuma rohkem kesklinnas. Kindral Lill asus aga tookord Kadriorus kahetoalises korteris. Temale teatati 1. detsembri sündmustest Kadrioru telefoni teel, ta tuli otsekohe erariietes oma korterist välja, et staapi jõuda, mis ka korda läks. Aga vaevalt oli ta oma korterist välja jõudnud, kui kommunistid korterisse sisse

tungisid, läbiotsimise toime panid, nii et selle korteri perenaine sedavõrd ära ehmatas, et paar nädalat haige oli. Arvesse võttes, et riigikaitse seisukohalt ebasoovitav on, kui kõrgemad sõjaväelased nõnda kaugel elavad, arvasin tarvilikuks esimeses järjekorras korterit pakkuda kindral Lill'ile. Ta võttis pakumise vastu. Ta ei kasuta korterit ilma tasuta, vaid maksab teatava tabeli järgi riigikassasse kindla summa. Samuti on lugu ka kindralstaabi ülem kolonel Reek'iga. Ta tuli Prantsusmaalt ja tal ei olnud mingisugust korterit, kuhu elama asuda, ja temale võimaldati VäikePärnu maanteel asuvas kõnealiolevas majas korter. Jällegi ei ole see mingisugune esituskorter, ja kolonel Reek ei tarvita korterit ka ilma hinnata, vaid maksab tabeli järgi riigikassasse üüri. Kolmas korter, mis veel valmis ei ole, ei ole ka mõeldud ilma hinnata väljaandmiseks ega ka mingisuguseks esituskorteriks, sest korter on väiksem kui näiteks Riigikogu asjadevalitseja oma. (J. Tõnisson, rhv: Kui suur ta siis on?) See on kuuetoaline korter. (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Teie peaksite Väike Pärnu maanteel korterit eriti hästi teadma, sest Teie lõhkusite ja remonteerisite seda. (K. Virma, stp: Seal on üks tuba suurem, kui siin kaks tuba!) Kas Teie seda ka teate, et seal ühest toast on nüüd kaks tehtud. Ja pealegi on see vana maja, mida võib ainult remonteerida, mida aga hoopis ümber ehitada ei saa. Aga kui kõnealiolevas majas enne ainult üks korter oli, nüüd aga sinna kolm inimest mahutatakse, siis ei ole vist kellegi korter liiga suur. Ja pealegi kavatses Riigikogu juhatus seda maja ühele isikule korteriks anda. (J. Tõnisson, rhv: Mitte ühele isikule, vaid riigiesitajale!) Meil on riigiesitaja Riigivanem, ja Riigivanemal on maja riigi poolt olemas. (J. Tõnisson, rhv: Meil on riigiesitajaks Riigivanem, ja siis on esituskorterid Riigikogu esimehel ja välisministril!) Riigiesitaja on üks, aga igaüks esitab muidugi oma ametkonda, ja muidugi Riigikogu esimees esitab Riigikogu. (J. Tõnisson, rhv: Mitte ainult Riigikogu!) Meie kõik oleme osa Riigikogust. Teie, härrad sotsialistid, olete üks osa, samuti ka mina. (M. Martna, stp: Peaasjalikult meie valijad — Eesti rahvas! J. Laidoner, põl: Rahvas ei ole kunagi riigiesitaja korteris käinud. M. Martna, stp: Kes on siis sellest rääkinud, härra kindral? K. Ipsberg, põl: Mis Teie, härra Martna, kavatsete, Teil on ju

riigikorter käes!) Mina pean tunnistama, et mina senniajani ei ole riigikorteris elanud, aga Teie, härra Tõnisson, olete. (J. Tõnisson, rhv: Mina ei ole riigikorterit isiklikult tarvitanud, vaid kui ma Riigikogu esimees olin, siis tarvitasin seda.) Ka sõjaministeeriumi majades ei ela isikud, vaid teatavate ametite kandjad, nagu sõjaministri abi, kindralstaabi ülem jne. (J. Tõnisson, rhv: Ma ei ole kuulnud, et sõjaministril oleks tarvis olnud mingisugusel määral esitust oma peale võtta.) Sõjaminister esitab sõjaväge.

Siis tahtsin peatuda palkade juures.

Rkl. Tõnisson nuttis eile väga ohvitseride palkade üle ja viimaks tuli nii välja, et sõjaminister pole suutnud või tahtnud sellel alal midagi ära teha, kuna aga härra Tõnisson ja tema rühm olla seda alati toonitanud, et seda on tarvis teha. (J. Tõnisson, rhv: Mina ei oleseda kõnele nüüd.) Seda võis Teie kõnest järeldada. (J. Tõnisson, rhv: Siis öelge, et see on Teie järeldus, aga mitte minu sõnad.) Ma tahaksin nüüd faktidega näidata, et see asi nii ei ole. Mul on väga kahju, et endine Riigivanem härra Jaakson, Teie mõtteosaline, siin ei ole, sellepärast et mul tuleb siin rääkida endise valitsuse tegevusest sellel alal. Väga kahju, et ma seda olen sunnitud tegema, aga kui niisuguste sõnadega välja tullakse, nagu seda härra Tõnisson tegi, siis ei leia mina teist teed, kui et selgitada selle küsimuse arenemist endises valitsuses. Endine valitsus, nagu teate, oli koalitsioonivalitsus; temas oli rahvaerakonnal suur enamus. (J. Tõnisson, rhv: Mille poolest?) Inimeste arvu poolest. Rahvaerakonda kuulusid: Riigivanem, põllutööminister, kohtuminister ja välisminister. (J. Tõnisson, rhv: Kohtuminister ei olnud rahvaerakondlane.) Ta oli samapalju rahvaerakondlane, kui Vestel põllumees. (J. Tõnisson, rhv: Kutsusite ta erapooletuna sinna.) Härra Vestel oli samuti erapooletu, aga ometi lugesite tema põllumeestekogude hulka. (B. Oja, tõe: Vestel oli maaliidus.) Ega see veel ei tähenda, et ta põllumeestekogudes ka oli. (M. Martinson, põl: Nade tee vahet põllumeestekogude ja maaliidu vahel.) Põllumeestekogude liikmeid oli endises valitsuses kaks ja sotsialiste ka kaks. Kui nüüd arvate kokku need rühmitused, see tähendab rahvaerakonna rühmituse esitajaid 4, ja sotsialiste 2 — siis näete, et praegusel opositsioonil oli endises valitsuses absoluutne enamus. (J. Tõnisson, rhv: Kas selle

enamusega palju otsustati?) Väga sagedasti, ja oli mitu juhtumist, kus mina täiesti üksi jäin. (M. Martna, stp: Kas Heideman'i protsessis ka?) Heideman'i protsessis ei jäänud mina mitte üksi, seal jäid sotsialistid üksi, aga Ülgekütt'i asjus jäin mina vähemusesse. (J. Tõnisson, rhv: Sellest ei ole mina kõnele- nud, aga kui tahate, võin sellest ka rääkida.) On täiesti loomulik, et põllumehed ilma rahvaerakonnata selles valit- suses mitte kui midagi läbi viia ei saanud. Kui nad poolt olid, saadi läbi viia, ei olnud poolt — ei saanud. (J. Tõnisson, rhv: Kas võidi ilma põllumeesteko- gude meesteta midagi läbi viia?) On väga palju läbi viidud. Pean ütleva, et pöpsideseadus minu käe vastu Riigikogule esitati. (J. Tõnisson, rhv: Oleksite võinud öelda, et sellest asjast küsimuse teete.) Kui igast asjast küsimus tehakse, siis valitseda ei saa, sest harva otsustatakse midagi ühel häälel. (J. Tõ- nisson, rhv: Tähendab, et olite rahul sellega, ärge siis teist poolt üksisüüdistage.)

Nüüd tahaksin puudutada ohvitseride pal- gakuüsimust. Kui oli deklaratsiooni kokkusead- mine, siis esines sõjaminister muuseas ette- panekuga, et ohvitseride palkade kõrgenda- mine otsekohe deklaratsiooni üles võetaks. Seda ettepanekut ei võetud vastu peasjalikult portfelli- minister Asti vastuseismisel. Härra Ast ütles, et seda ei ole tarvis deklaratsiooni vastu võtta, sest see küsimus on iseenesest aru- saadav, et tuleb ohvitseride palka kõrgendada. Sellest ei ole tarvis deklaratsioonis rääkida, sellepärast et see ärritaks teisi riigiteenijaid. Mina ütlesin, et kui valitsus sisuliselt selle tõstmise poolt on, siis võib ta ka deklaratsioo- nist välja jääda. (K. Ast, stp: Ma olen praegu selsamal seisukohal!) Väga hea, ma palun alati öelda nii. Muidugi lootsin siis ka, et hakatakse seda asja teostama ja arvasin, et kõigepealt tuleb see teostamisele lisapalkade jaotamisega. Oli teada, et Riigi- kogu on valitsusele lubanud üles võtta 90 miljonit marka palkade reguleerimiseks. Mina toetasin arvamist, et see summa tuleks jaotada nõndaviisi, et sõjaminister saaks sellest summast rohkem kui teised ministriumid. Valitsus oli selle seisukoha vastu, ja minu ettepanek ei leidnud toetust ei rahvaerakond- laste ega ka sotsialistide poolt. Edasi arenes asi nii, et Riigikogu otsustas selle küsimuse ise ja ei teinud selles suhtes erandeid sõjaväe- laste kohta. Tähendab, et Riigikogu oli oma hea soovi — et ohvitseride palku tuleb tõsta, jagamise juures ära unustanud.

Edasi oli üles võetud ohvitseride korteri- raha küsimus. (K. Virma, stp: Kuulge, härra kindral! Lugege parem ette, kui palju kindralid on kuus palka saanud, siis on Riigikogule selge.) Võtke ohvitseride palgatabel, siis leiate sealt, kui palju nad palka on saanud. (K. Virma, stp: Aga paiukit.) See, kes teenib, paiukit ei saa. Paiukit saavad need, kes teenistusest lahti saanud. Ohvit- seride korterirahade küsimuses oli minu poolt tehtud ettepanek, et seda kõrgendatakse. Sõja- nõukogu poolt võeti see tabel vastu ja esitati nõudmine umbes 90 miljoni marga krediidi suurendamiseks. Vabariigi Valitsus ütles sellest ära, sest rahaminister ütles kateoori- liselt, et tema niisugust summat anda ei saa. Minu vastuvaidlus ei leidnud toetust ei rahva- erakonna ei sotsialistide poolt. (J. Tõnis- son, rhv: Kas Teie allikaid nime- tasite, kust võtta seda?) Noh, vaadake, ega siis sõjaminister kuskilt raha ei saa võtta. On ju loomulik, et sõjaminister ainult niipalju suudab läbi viia, kuipalju tema Vabariigi Valitsusel raha saab. Moodustati siis komisjon selle asja arutamiseks; see komisjon käis mitu korda koos, kuid sõja- minister jäi ikkagi alla ja nimelt sellepärast ei saanud midagi parata, et raha ei olnud. Ma ütlesin juba, et noorem ohvitser saab väljaspool Tallinnat korteriraha 1.400 marka kuus, kuna Tallinnas ta 1.600 marka saab, ning kõrgemad ohvitserid, diviisiülemad ja teised — saavad mujal 2.500 marka ja Tal- linnas — 3.000 marka. Kui ma siis valit- suses otsekohe küsimuse üles tõtsin, et kuidas valitsus kavatseb ohvitseride olukorda paran- dada, siis ei teadnud keegi selle peale muud öelda, kui et raha ei ole ja sellepärast tuleb loobuda korteriraha kõrgendamisest. Teiseks tahaksin ma tähelepanu selle peale juhtida, et ega meil ei ole tuluallikad ei tea kui suured ja kui palju, ja sellepärast siis, kui tahetakse ohvitseride palku kõrgendada või suurendada, siis tuleks mujalt midagi maha tõmmata. Aga kunagi pole rahvaesitus Vabariigi Valit- susele lubanud teiste ministriumide eel- arveid vähendada, et selle asemel ohvitseride palku tõsta. Ohvitseride palkade kõrgenda- misest on siin ainult silmakirjaks räägitud. Kui seda oleks tõsiselt mõeldud, siis oleks härra Tõnisson võinud oma mõtteosaliste peale mõju avaldada, et selle ka läbi oleks võidud viia. Ikka ja alati, mitu ja mitu korda, kui sõjaminister krediiti on nõudnud, on talle ära öeldud, ja nüüd tullakse sõjaministrile märkusi tegema, et tema ei olla ohvitseride eest hoolitsenud. Sarnane teguviis ei ole õige tee.

Edasi tahaksin ma rääkida esitussummade kohta. Ma täna juba ütlesin, et riiki esitab Riigivanem, ja temal peavad olema kõige suuremad esitussummad. Järgmine oleks sel alal välisministeerium, kes väljamaalastega läbi käib, ja siis, arvan ma, peaks sõjaministeerium tulema, kes ka väljamaa sõjaväelasi vastu võtab, kuna kõigil teistel ministeeriumidel tuleb esitada ainult neid asutusi, mida nemad juhivad, ja pea erandita omamaalastega. Minu arusaamise järgi on nendel asutustel, kes ainult omamaalastega läbi käivad, väga vähe esitussummasid tarvis. Kui teie vastuvõtavaid arvuliselt võtate, siis arvan, et sõjaministeerium peaks esimesel kohal seisma, sest siin ei tule väljamaalasi vastu võtta mitte ainult ministril, vaid ka diviisi ja rügementideülematel, kuhu väljamaalased arvavad tarvilikuks sisse sõita. (J. Tõnisson, rhv: Väljamaalasi võib hästi lihtsalt vastu võtta, keegi ei pane seda pahaks.) Teinekord tulevad meid külastama terved väljamaa laevastikud, mis on õige suurearvulised, ja siis nõuab ka iga väga lihtne vastuvõtmine suuri kulusid. Kui teie vaatate, kuidas sõjaministeeriumi esitussummasid on tarvitatud, siis näete teie, et seal suuremad summad ikkagi väljamaalaste vastuvõtmiseks on kulutatud, ehk küll on toimetatud äärmise kokkuhoidmisega. Mina toon sellest kokkuhoidmisest teile väikese näite: eile kutsus mind Saksa admiraal oma laevale külaliseks, kuid ma tänasin ja ei läinud, sest loomulik on, et kui mina tema juurde külla lähen, siis ka minu kohus on teda enda juures vastu võtta. Seda aga ei võinud ma teha sel põhjusel, et meil esitussummad väikesed on, ja selle, mis on, peame meie 24. veebruariks alal hoidma, sest siis on meil juba traditsiooniline vastuvõtmine. Toon veel teise näite: läinud suvel, kui laevastikud Tallinat külastasid, võtsime meie kõigeparemini Inglise laevastiku vastu, mis ka loomulik on, sest meie võlgname Inglise laevastikule tänu. Pärast kui Hollandi laevastik ilmus, ei korraldanud meie sarnast vastuvõtmist, vaid väiksemal määral. See nagu näha, ei meeldinud Hollandi konsulile van der Bosch'ile ja see korraldas ise „Sõdurite Kodu“ Hollandi madrustele vastuvõtmise. Ma tahan siin konstateerida seda tõsiasja, et praegune sõjaminister kõige selle aja jooksul, mil tema minister on olnud, oma kodus ei ole kedagi vastu võtnud riigi kulul, kuna seda teised asutuste juhid küll on teinud. Sõjaministeerium ei kuluta neid esitussummasid omamaalaste peale, kuid väljamaalastega läbikäimises on kulud möödapääsematud. Kui summasid vähendatakse, võib juhtuda, et väga sagedasti tuleb kutsetest

ära öelda, ja ei saa ka ise vastu võtta. Siis tuleks külalistele avalikult öelda: kahjuks ei saa ma Teid vastu võtta, sellepärast et rahvaesitus ei ole selleks raha lubanud, aga oma raha minul ei jätku. Minu arusaamise järgi ei ole see õige tee. Tuleksid ikkagi teatavad summad selleks üles võtta. Sõjaministeerium on senni kokkuhoidlik olnud, katsub seda ka tulevikus teha, kuid ilma rahata ei saa rahvusvahelist läbikäimist üleval hoida, ja see oleks kahju.

Edasi puudutas härra Tõnisson eile sõjaministeeriumi liikumisabinõude rohkust. Selle kohta juba kindral Laidoner hüüdis vahele. Mina pean ütlema, et meil on mingisugune ekslik arvamine tekkinud sõjaväe kohta, nagu oleks sõjavägi mõni kantseililine asutus. Aga nii see asi ei ole. Sõjavägi, tema peab olema väga liikuv. Praegusel ajal mehaniseeritakse väljamaal tervet sõjaväeosade liikumist. Meie võisime lugeda ajalehtedest Inglise manöövririte kirjeldusi, kus sügisel terve brigaad pandi mehaaniliste liikumisabinõude peale ja veeti edasi. Meie nii kaugele ei ole jõudnud, aga meil on ikkagi tarvis sidet pidada. On vaja, et väejuhid võiksid rutuliselt siin ja seal olla, oma silmaga näha ja korraldada, ja sellepärast on liikumisabinõud tarvilikud. Sidepidamine praegusaja sõjas on üks raskematest ülesannetest. Ka meie Otepää manöövrid näitasid, et kõigesuurem puudus meie sõjaväe organisatsioon on just sideabinõude puudus, neid on liiga vähe ja sidepidamine on nõrk. Kui siit liikumisabinõusid veel ära võtta, siis on see riigikaitse seisukohalt väga ekslik ja hädaohtlik samm.

Mina ei hakka siin sõjaministeeriumi komisjonidest rääkima, mida rkl. härra Tõnisson siin puudutas, ütlen aga, et meil on seadustes ette nähtud komisjonid ja senni, kui seda seadustes ei ole muudetud, on võimatu teisiti läbi saada. Et komisjonid kaoks, ei ole tarvis mitte üksi sõjaväeseadluste muutmist, vaid ka teisi seadusi on tarvis muuta, ja kõigepealt riigikontrolli seadust. Praegusel ajal nõuab kontroll, et igalpool peab komisjon olema. Kui ei ole akti, ja selle teeb komisjon, siis ei ole asi kontrolli ees maksev, ja kõik see läheb siis mõne sõjaväeametniku või ohvitseri kraesse. (J. Tõnisson, rhv: Sõjaministeeriumis korraldatakse palju asju seadlustega ilma Riigikoguloata.) Jah, korraldatakse küll, aga ega valitsus kontrolli seadust muuta ei saa.

Edasi puudutas rkl. härra Tõnisson pensioniseadust ja tõi ette, nagu oleks sõjaväe pensioniseadus ebakohane, et näiteks leskedel on võimalus rohkem pensioni saada kui mehel,

ja et teda on tarvis kooskõlla viia üldise pensioniseadusega. (J. Tõnisson, rhv: Ma ei ole öelnud, et tuleb kooskõllastada üldise pensioniseadusega, vaid peab ratsionaliseerima sõjaväeolude kohaselt.) Mina pean ütleva, et sõjaväe pensioniseadus on täielikus kooskõlas üldise pensioniseadusega, needsamad tabelid on võetud, needsamad normid, ta on aga ka kohandatud sõjaväelisele korrale, ja mis siin ratsionaliseerida, seda mina ei tea. Ühes asjas on tal vahe üldise pensioniseadusega, nimelt on viimases vanuse määr sees, nimelt et alla 60 aastat ei või pensioni saada, sõjaväe pensioniseaduses seda alammäära ei ole. See on ka loomulik, sest et sõjaväes ei jõua ja ei suuda inimene niikaua teenida. Aga siiski on ka mõned, kes pensioni välja on teeninud, kuid teenivad edasi nõnda kaua kui tervis kannab. Näiteks on vist kõik diviisi-ülemad pensioni välja teeninud, aga teenivad edasi. Isegi kindral Põdder, kes pensioni on välja teeninud ja kelle tervis kõige parem ei ole, teenib edasi, kunni ta tervis lubab. Ma juba eile hüüdsin vahele, et harilik norm lesele on pool mehe pensionist, mitte rohkem. Lapsed, alaealised saavad muidugi eripensioni, aga üldine pension lese ja laste peale võib tõusta küll kunni mehe pensionini, kuid mingil tingimisel ei või tõusta kõrgemale. Ka on ministeerium selle pensioniseaduse käsitamisel kaunis karm olnud. Seda tunnistab see asjaolu, et mitmed isikud on edasi kaevanud Riigikohtusse. Ja see on ka hea, et Riigikohus neid paragrahe, mida mitmel viisil võib seletada, ühele tõlgitsemisele viib. Sennijani on asi nõnda kujunenud, et Riigikohtu poolt on küll tühistatud mõned sõjaministeeriumi äraütlemised, aga suurem osa äraütlemisi on siiski leitud põhjendatud olevat.

Lõpetades nõnda vastamise rkl. Tõnisson'i süüdistuste peale, oleks minu soov rahvaesitusele, et enne, kui sõjaministeeriumi kohta hakata ajalehtedes või mujal sarnaseid teateid laiali laotama, millel vast ebaõiged alused on, või jälle niisuguseid teateid, mis iseenesest sõjaväele väga kahjulikud on, et enne kui neid tuua avalikkuse ette, küsitagu sõjaministri käest järele. Näiteks, mis oleks seal paha olnud, kui minu käest oleks avalikult küsitud staabiülemate korteri kohta Toompeal. Ma arvan, ma oleksin ära seletanud, mispärast seda korterit tarvis on. Ma oleksin ka seletanud, et korter pole antud tasuta, et tema eest maksetakse suuremat raha, kui staabiülemate korteriraha saab. Ma arvan, et Riigikogu oleks siis rahuldatus olnud. On ka niisuguseid küsimusi, mida avalikult ei saa käsitada. Ma paluksin siis, et rühmad

esineksid küsimustega oma esitajate kaudu riigikaitse komisjonis. Ma ei ole millalgi ära öelnud seletuste andmisest. Mina pean ütleva, mina olen riigikaitse komisjonile seletusi andnud mitme küsimuse kohta, ja peatselt alati olen ma sellega suutnud komisjoni rahuldada. Ma kordan veel, et riigikaitse huvid nõuavad, et enne kui hakatakse niisugust tooni võtma, kui seda eile tegi rkl. Tõnisson, mis kujunes nooremate ohvitseride ässitamiseks vanemate väejuhtide vastu, et enne, kui selle peale välja mindaks, minu — kui sõjaministri — poole pöörataks ja minu seletus ära kuulataks.

Juhataja A. Rei: Väljaspool järjekorda on sõna töö-hoolekandeministril. Et töö-hoolekandeminister puudub, on sõna järjekorras rkl. Jans'il. Rkl. Jans puudub, sõna on rkl. Baranin'il.

P. Baranin (vn): Господа депутаты. Главное преимущество обсуждаемого бюджета — его бездефицитность, говорил министр финансов. Это преимущество считается отрадным явлением в жизни каждого государства. Для нас, как находящихся в эпохе государственного строительства, это тем более отрадно. Поэтому необходимо проверить: какими путями мы достигли таких блестящих результатов. И вот, анализируя эти источники, приходишь к выводу, что успехи, достигнутые в области бюджета, покоятся на зыбком фундаменте, ибо они являются продуктом чрезмерного напряжения платежеспособных сил наших граждан. Министр финансов — другого мнения; он находит, что налог в 4.000 мар. на каждого жителя нельзя считать обременительным, и в доказательство приводит цифры, относящиеся к другим государствам, указывая на Швецию и Данию, где соответствующая сумма дохода до 8.000 мк. на каждого жителя. На первый взгляд эти цифры очень убедительны, они говорят, что в указанных государствах налоговое бремя в 2 раза больше, чем у нас. Но чтобы иметь правильное представление об этих цифрах, иметь правильное суждение об их влиянии на обывательский карман, следовало бы параллельно привести цифры прожиточного минимума в этих странах. Тогда только можно бы иметь правильное суждение и сопоставить их с нашими условиями. При нашем же прожиточном минимуме, налог в 4.000 мк. на каждого обывателя, в какой-бы форме он не вы-

разился, является тяжелым. Не следует забывать, что кроме государственных налогов у нас существуют еще земские налоги и различные повинности. Все это — вместе взятое, — не под силу нашему обывателю. Если же принять во внимание еще несовершенство нашей налоговой системы, то эта тяжесть увеличивается до несправедливости. Одна из таких несправедливостей еще свежа у меня в памяти. Это — распоряжение министра финансов о взыскании налога в пользу самозащиты в посадах. Для восстановления справедливости был внесен запрос в Государственное Собрание, но к глубокому сожалению, последнее не вяло этому голосу и принесло его в жертву коалиции.

По этому одной из первых задач министра финансов должно быть неуклонное стремление к исправлению налоговой системы, направленной к справедливому распределению налогового бремени. Гибкость нашего парламентского строя дает все возможности в этом направлении. Необходимо только искреннее желание.

Второй неотложной задачей должно быть сокращение непроизводительных расходов. Это неоднократно здесь подчеркивалось и депутатами, и членами правительства, к сожалению пока безрезультатно. Правда, в настоящем бюджете мы видим уже уклон в этом направлении по министерству иностранных дел и государственному контролю. Министерство финансов я не принимаю в расчет, ибо там сокращения условные. По остальным же министерствам — везде увеличение расходов. На одном из них я позволю себе немного остановиться. Это — министерство внутренних дел. Здесь расходы увеличены главным образом на содержание пограничной стражи, необходимость которой может быть обусловлена только на морских берегах, где продолжает развиваться контрабандный ввоз спирта. В местностях же Чудского озера эта, так называемая, зеленая армия, занята исключительно бездельем, переливанием из пустого в порожнее. Созданное, в целях получения мест, различные штабы и канцелярии напоминают мне одного гоголевского помещика, заведшего у себя в имени канцелярию над канцелярией. А когда вам что-нибудь потребуется, тогда начинается хождение по мытарствам в поисках начальства. Я считаю, что такого состава на Чудском озере не требуется. Функции пограничной стражи,

в смысле надзора над приходящими из-за озера, могут быть исполнены без всякого ущерба для дела, наружной и охраной полицией. Ее состав вполне достаточен для исполнения этих обязанностей. Тем более, что в настоящее время и наблюдать то там нечего: контрабанда не ввозится и не вывозится, а переходящие через озеро молодые люди и целые семейства, все равно, никем не останавливаются. Получается впечатление, что переход границы с нашей стороны на Советскую не преследуется. „Ступайте, мол, с богом от нас.“

Приходящие же оттуда все равно не ускользнут от рук полиции, о которой можно было бы многое рассказать, но я ограничусь только одним фактом. Я знаю, что министр внутренних дел строг и требователен по службе, но, ведь, и ему простительно незнание многого, а по сему не грешно будет напомнить о некоторых грешках его верных слуг, увлекающихся вверенной им властью и порой теряющих представление о прямом назначении физиономии обывателя. По этому поводу мне передавали, что одному из мировых судей Юрьего-Верроского округа пришлось напомнить некоему блюстителю порядка, что „бить по неприкосновенной физиономии гражданина нашими законами не предусмотрено.“ Если верить пословице: „нет дыму без огня“ то, очевидно, мы имеем дело с совершившимся фактом, дошедшим до судебного разбирательства. А сколько таких фактов остаются неизвестными, сказать конечно трудно. Несчастье наших граждан заключается в том, если такие господа остаются служить на своем прежнем месте, внушая еще больший страх за целостность своих физиономий обывателям. А по сему: „имеющие уши слышати да слышат!“

Переходя к смете министерства земледелия, нельзя бросить упрек правительству, что интересам сельского хозяйства не достаточно уделяется внимания. Нет, здесь заметно старание правительства всячески идти навстречу, но в отношении рыбного хозяйства по сие время остается в бюджете и в деятельности министерства пробел. Те 5 мил. марок, внесенные в отдел операционных фондов, не могут существенно исправить положение, удовлетворить потребности рыбацкого населения и поднять эту отрасль народного хозяйства на должную высоту. Я хочу указать, что то сего времени министерство земледелия не нашло в себе доста-

точно сил приступить, хотя бы, к пробной переработке дешевых рыбных продуктов. Ведь старые рынки для нас закрыты, для новых же необходимо приспособиться. Начало этому должно положить государство, ибо частный капитал у нас отсутствует. Возьмем для примера сниток, не имеющий в настоящее время соответствующего рынка, по цене могущий выдержать любую конкуренцию.

Для примера я укажу, что в весенний сезон 1925. года 70% всего улова снитка употребило местное крестьянство для удобрения полей. Такой спрос в прошлом году на этот продукт обусловливается получением хороших результатов от произведенных опытов в предшествующие годы. К сожалению получается бесхозяйственное потребление этого продукта. Берется, например, сырой сниток и разбрасывается по полям. За границей так не сделали бы. Там по полям разбрасали бы то, что не годится в пищу, т.е. сначала отделили бы жиры, а остальное пустили бы или на корм для свиней, или на удобрение полей. Таким образом использовали бы продукт более выгодно. К этому давно следовало бы и нам приступить. Но положить начало необходимо за счет государства или с его помощью. Необходимо построить заводы для переработки этих продуктов, что может дать колоссальные возможности к поднятию рыбных промыслов и упрочению экономического положения рыбацкого населения. Тогда министру финансов не пришлось бы радоваться тому обстоятельству, что за границу выброшено 237 мил. мар. на покупку удобрительных туков. Тогда эти 237 мил. остались бы у нас в кармане, а крестьянство могло быть полностью удовлетворено продуктами своей страны.

Не могу обойти молчанием еще одного прискорбного факта в жизни русского населения, который должен приписать всецело политике министерства земледелия. Не так давно глава государства, в своей декларации заявил приблизительно следующее: „Правительство, в целях воспрепятствовать иммиграции в Бразилию, исполнено желаний наградить всех землею.“ Очень отрадно было выслушать это заявление. Казалось, так чутко прислушивается правительство к желаниям своего народа, исполненного тех же самых желаний и надежд.

Но предаваясь этим впечатлениям, я почувствовал: как горько смеется судьба

над этими желаниями, даже правительства, не говоря уже о простых смертных, мечтающих о Бразилии. У нас, например, русское население, все до единого, жаждет земли, болеют этой мыслью и никто ее им не дает. В Причудье, например, жители деревни Воронья несколько лет хлопчут об отводе им пастбища для скота и всегда получают один ответ: „нет земли“. Кругом их леса, крестьянские усадьбы, луга, а земли нет.

Тем же бедным воронейцам понадобился участок земли под кладбище. Старое кладбище оказалось принимать грешные тела безземельных тружеников. Обратились с просьбою к уездной управе, к министерству внутренних дел. Министерство посылает к уездной управе, а уездная управа посылает к соседней волости. И опять для бедных воронейцев нет земли. Топить в озере покойников воронейцы не могут по своим религиозным убеждениям, отправляют в Бразилию не в состоянии из-за дальности расстояния. И в результате благих желаний правительства получают разбитые надежды населения.

Переходя к оценке деятельности министерства народного просвещения, прежде всего отмечу, что пора бы подумать министерству об уравнении в правах народных учителей с государственными служащими. Пора пересмотреть закон об учительских окладах и установить однообразный с государственными служащими порядок выдачи жалованья. Ибо настоящий порядок дает возможность сидеть этим труженикам по месяцу без жалованья и питаться надеждами на милостивое снисхождение уездных управ, правда не всех, но некоторых. Тут, конечно, не секрет, что Печерская уездная управа в этом отношении отличалась особым аппетитом.

Затем позвольте остановиться на программе преподавания закона божия и выразить глубокое разочарование. Эта программа не соответствует тем убеждениям, которыми руководствовались верующие граждане, принимавшие участие в народном голосовании за этот предмет. Поверьте, если бы они знали, что под этим соусом будут им преподносить, результаты голосования могли получиться обратные. Мы голосовали в полной уверенности, что при введении преподавания закона божия будут приняты во внимание особенности каждого вероисповедания, что обучение детей этому предмету

будет производиться в полном соответствии с их вероучением. Теперь получилось что-то обратное: детей обучают по такой программе, которая не дает представления об исповедуемой ими религии, не укрепляет в них соответствующие этой религии начала, а внушает что-то расплывчатое: „и вашим, и нашим“. Эти методы осуждаются родителями и заставляют последних отказываться от обучения детей своих этому предмету.

Поэтому крайне необходимо, чтобы министерство в этом вопросе считалось с мнением родителей учащихся, желание которых заключается в том, чтобы дети их обучались, согласно учению, исповедуемой ими религии и чтобы преподавание велось лицом не атеистических убеждений, а священнослужителем или лицом по выбору родителей. Министерская же программа должна быть сдана в архив.

Затем не могу обойти молчанием в IV отделе § 15, в котором в прошлом году красовалась довольно скромная сумма в 200.000 мк. Это — пособие на русский театр. Правда, из 17.864.000 мк. это была очень незначительная сумма. Но представьте — и эта незначительная сумма дала возможность русскому национальному секретарю прогеметь на целый мир о такой щедрости нашего бюджета. Нынче эта маленькая сумма также исчезла. Из 17.800.000 мк. на поощрение искусства, русским не полагается ни гроша. Этим весьма определенно подчеркнуто отношение министерства к русскому искусству. Признаюсь, мне даже не верится. Все-таки, русской национальности эстонских граждан в республике — не такая маленькая группа, о которой можно было бы забыть. Раз искусство граждан большинства не может самостоятельно развиваться и требует от государства миллионов субсидий, то, естественно, искусство меньшинств требует также соответствующей поддержки, не в виде крох, падающих со стола хозяина, а в виде благородно и достойно протянутой руки.

Почти на днях мы имели возможность убедиться в стремлении некоторых кругов угощать нас именно крохами. Так, на днях состоялось распределение 36 мил. культурного капитала, из которого нашли возможным уделить русским только 50.000 мк. Я не взял бы этих денег. Это — прямая насмешка, игнорирование наших прав. С сожалением вспоминаю теперь то время, когда Государственное

Собрание выбирало своих представителей в комитет по распределению культурного капитала. Как спокойно и с уверенностью национальные меньшинства голосовали тогда за господ Гюнersona, Андеркопа и Юнаса, на которых русская фракция надеялась, как на каменную стену. Мы были уверены, что представители Государственного Собрания не забудут интересов национальных меньшинств. Теперь, к сожалению приходится констатировать прискорбный факт: где национальные меньшинства не имеют своих кровных представителей, там с их нуждами не считаются.

(Kooselekut hakkab juhatama abiesimees J. Zimmerman).

К. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mitte pika eelarve-kõne pidamiseks võtan ma sõna, vaid et ainult mõned lühikesed märkused üksikute asjade kohta teha. Teedeministeriumis on postiametkonnas üks kulu, mis nii öelda eelarvest õieti mööda läheb, teda eelarves ei ole näha, aga selle kuluga ühenduses on minu arvamise järgi üks teatav meie maareformi läbiviimise rikkumine. Nimelt on postiametkonnas korraldatud postivedu maal nii, et postiveo eest ühele osale postijaamadele maksetakse, aga teine osa postijaamasid veab posti tasuta, see tähendab mitte just tasuta, vaid ta ei saa otsekohe rahalist tasu, vaid postijaamapidajad tarvitavad riigi maad. Niisuguseid postijaamade pidajaid, kes tasuta posti veavad, kes postiveo eest riigimaad tarvitavad, on andmete järgi 106. Kui suur nende postijaamade tiinude suurus just on, seda ei tea ma öelda, nad on maakondade järgi laiali, aga 106 kohta iga tahes on postiametkonnas teenistusse rakendatud, ja need kohad ei ole maareformi läbiviimise alla langenud. Meie maareform ei ole selleks läbi viidud, et posti tema kulul vedada, vaid et maa peaks ta tarvitajate kätte saama. Ja mina arvan, et põllutööministeeriumil koos teedeministeeriumiga tuleks see tasuta postitalude küsimus arutamisele võtta, et seda lahendada kõige otstarbekohasemalt. Kõige soodsam ja muidugi ka kõige eelarvekohasem oleks lahendus, kui need kohad teatavat renti riigile maksaksid ja see rent tuleks põllutööministeeriumisse, ja postiametkond maksaks neile selle välja. Sellega ühenduses tuleks revideerimisele, kas postijaamade praeguste pidajate tasuta maatarvitamine on otstarbekohane, ja kas ta vastab meie maareformi põhimõtetele, kas tulevad need kohad nii suureks jätta, nagu nad on, või jaotada, või

võib olla, et saaks neid popsiküsimuse lahendamise juures kasutada. Mina arvan, et see küsimus peaks arutamisele ja otsustamisele tulema. See oli juba mitme aasta eest teedeministeeriumis üles kerkinud, sel ajal, kui mina selle ministeeriumi juht olin, aga see ei ole nii suur, et ta iseäranis silma torkaks ja sellega ei ole minu järeltulijad tegemist teinud, aga aeg oleks seda küsimust päevakorda võtta.

Edasi konstateerin ma heameelega seda asjaolu, mida ka rahaminister oma kõnes alla kriipsutas, et haridusministeerium tahab suurelt tähelepanu juhtida kutsekoolide asutamisele ja ülespidamisele. See on mõte, mis täiesti väärrib tähelepanu ja toetamist.

Ma avaldaksin veel ühe soovi, et iseäranis kutsekoolide avamist ja ülespidamist mitte ainult ei „soovitataks“ meessoost õpilastele, vaid ka erilist tähelepanu juhitaks naiste kutsekoolidele. Ma motiveerin seda ühe väikese arvestusega, et näidata, kui suur tähtsus just naiste kutseala laiendamisel ja süvendamisel, iseäranis meie majapidamise alal on, sest ei saa ju mitte kokku hoida ja ei saa ka rahvarandust suurendada, kui majandusala lonkab, kui seal ei ole mõistlikku käsitamist ja süsteemi läbiviimist. Kui võtame näiteks meie tootlusala ja rehkendame kõige odavamaks ühele inimesele, mis ta ülevõlpidamiseks tarvis on, 25 marka päevas, alla selle vist küll läbi ei saa, — võtame lapsed ja vanad ka hulka, ja võttes meie riigi inimeste arvu — 1.200.000, vaatame, kui suur see summa siis on? Võtame 25 marka päevas, siis teeb see aastas välja ligikaudu 10.000 marka, täpselt 9.125 marka, aga ütleme ümmarguselt 10.000 marka aastas läheks ühe inimese söögiks. See on muidugi nii vähe arvatud, et sellega võiks hädavaevalt läbi saada. Kuid 1.200.000 elaniku peale teeb üldsumma välja juba 12 miljardit marka. Lisame juurde veel selle, mis inimestel tarvis on oma riietamiseks, jalatõudeks ja muuks korrashoidmiseks, siis teeb see, võib olla, kaks korda niipalju välja, nii et meie minimaalne rahva tarvituse ülevõlpidamise ja riide peale oleks umbes 36 miljardit, ja see summa läheb kõik meie perenaiste kätest läbi. Meie riigi eelarve on aga ainult $7\frac{3}{4}$ miljardit, — ja vaadake, missugused suured aparaadid on käima pandud, et seda summat otstarbekohaselt ära tarvitada! Selleks istuvad komisjonid ja arutavad, kuidas seda kasulikult teha, riigikontrolli aparaat jälgib kõike seda tegevust, siis veel suured raamatupidamised igas ministeeriumis ja ametkonnas jne. Vaadake, kui palju tööjõudu on käima pandud, et seda $7\frac{3}{4}$ miljardit õieti ära kasutada, aga kolmekordne varandus läheb meie perenaiste kätest läbi, kellest 80—90% ei ole

mingisugust erilist õpetust saanud majapidamise alal. Sellepärast on just tarvis naiskutsekoolide ja majapidamiskoolide peale palju rõhku panna. Võib olla, on tarvis ka rohkem majapidamise instruktorid ametisse panna, et meie majapidamist rohkem korraldataks.

Edasi näeksin mina väga heameelega, et ehitusala rohkem toetust leiaks. Missugust elavust omal ajal see väike krediit tegi, mis 1922. aastal hakati välja andma, ainult 250 miljoni marga suuruses, mis aga meie ehitushoole teatava algatusvõime andis. Nüüd on see krediidiandmine viimastel aastatel ikka väiksemaks jäänud ja kipub koguni kängu jääma, kuna niisugust ehitusala igapidi tuleb kergitada ja toetada, sest ehitusalaga on palju teisi tööalasid seotud. Seal leiab tööd lihttööline ja meister omal alal, samuti intelligents, tööstur ja ärimees, sellega on seotud terve meie kaubandus ja kodumaa tööstus. Selle ala peale peaks valitsus rohkem tähelepanu pöörama. Seda ala tuleks toetada mitte ainult riikliku laenu abil, vaid siin peaks võimaldatama eraisikutele odavamalt laenu, sest praegused panga protsendid ei võimalda mitte kapitaali ehituse sisse mahutada, ning selle otstarbe kättesaamiseks oleks soovitav, kui valitsus sel alal vastu tuleks, nimelt et ta panga protsenti laenu pealt alandaks.

Edasi on siin mitmed eelkõnelejad tähelepanu juhtinud ametkondade kokkuhoidmise peale, eriti just, et meie peame oma ametkondi ja nende koosseise kokku tõmbama. Siin juhiksin ma tähelepanu sellele komisjonile, kellele tuleb tegemist teha riigikontrolli eelarve läbivaatamisega. Peab ütlema, et see ametkond on oma kõrvadest lasknud mööda minna kõik need soovid, mis teistes ametkondades on enam-vähem aset leidnud. Kui meie vaatame riigikontrolli eelarve-summasid, siis oli ta eelarves 1923. aastal 34.482.000 mk. 1923. aasta oli meil see kõige õnnetum viljakaalus-aasta, kust meie majanduslik kriis tekkis ja kunas vastukõla leidis kõige rohkem loosung, et on tarvis kokku hoida, iseäranis ametkondi koondada. Sellele vastukõlana ilmus riigikontrolli eelarve 1924. aasta peale 39.733.000 marga suuruses ja praeguses riigi eelarves on näha see summa — 40.679.000 marga suuruses. Nii näeme, et sel kõige kehvel ajal leidis riigikontroll siiski võimaluse oma ametkonda 6.000.000 marga võrra suurendada. 1925. aastal on ta juba 5.000.000 võrra tagasi läinud ja 1926. a. — 1927. a. peale on ta 1923. aasta eelarvest isegi alla poole läinud. Nii et tema on hakanud lõppudelõpuks kokku hoidma, mida ta teiste asutuste käest ikka on nõudnud ja nõudma peab.

Nüüd aga — millega see suurendamine sel ajal on põhjendatud? Niipalju kui mina mäletan oli see sellepärast, et vanu aruandeid lõpule viia. Meie vanade aruannete läbivaatamine on riigikontrollis tõesti viibinud, kuid ma ei taha sellest kellelegi etteheiteid teha. On ju arusaadav, et esimesed aastad meie riigi elus aruannete poolest väga puudulikud olid, aga nüüd võib konstateerida, et just 1918., 1919. ja 1920. aastate aruanded on riigikontrollis valmis, sellega on ka see kõigeraskem töö tehtud, ja nüüd võiks rohkem kokkutõmbamise peale rõhku panna. Peab ütleva, riigikontrolli seaduse komisjon on riigikontrolli põhilauseid läbi vaadanud ja nende läbivaatamise juures on selgunud, et riigikontroll nii öelda, oma võimupiire on palju laiemalt tarvitanud ja laiemale ajanud, kui seda tarvis oli. Ta ei ole vahet teinud kontrolli ja valitsemise vahel. Ta on oma funktsioone niiviisi käsitanud, nagu oleks ta mingisugune valitsemise aparaat. Iseäranis eelkontrolli juures on ta iga väiksema asja juures oma õigust tarvitanud, millega ta meie riigi elu ei ole edendanud, vaid rohkem tagasi hoidnud. Meie põhiseaduse § 55. ütleb: „Riigikogu teostab riigiasutuste ja -ettevõtete majandusliku tegevuse ja riigieelarve täitmise kontrolli, tema poolt ametiseseatavate, vastavate asutuste kaudu.“ See tähendab, riigikontroll peab olema peaaesjalikult kontroll, aga mitte valitsemise aparaat. Nüüd on põhilausestes see põhimõte enam-vähem läbi viidud, ja sellega väheneb ka riigikontrolli tegevus suurelt, ja ma arvan, riigikontrolli eelarvet võiks selle tõttu julgesti, kui tarvitada härra Jõeäär'i retsepti, 20—25% võrra kokku tõmmata. Selle läbi ei kaotaks ta oma otstarbekohasust ja tähtsust, vaid võib olla saaks ta veel teravamaks abinõuks, kui ta senni on olnud, sellepärast, et paljud ülesanded, mis ta enda peale on võtnud, tema käest ära langevad. Seda summat aga, mis seal kärbitakse, võiks ehituskrediitidele juurde panna. Ühes kontrolli tegevuse normaalsematesse piiridesse viimisega langeb ära ka see ebamäärane mõju, mis praegu sagedasti mõne ametkonna poolt ära tarvitatakse. Vastutus- ja kohustunde kadumise teel katsub iga väiksem ametnik pugeda riigikontrolli seljataha. Komisjonides, kust riigikontroll osa võtab, katsutakse igapidi riigikontrolli nõusolekut saada, et siis pärast oma ülemuse korralduste peale vilistada ja öelda, et on juba riigikontrolli nõusolek. See on demoraliseeriv mõju, millest meie ametkonnad kord peavad lahti saama selles mõttes, et igauks peab iseenese tegutsemise eest vastutav olema.

Need oleksid need väikesed märkused, mida ma eelarve puhul teha tahtsin. Ma ei

või lõpuks tähelepanu juhtimata jätta sellele, et meie eelarve ikka kasvab ja kasvab. Mulle näib, et meie liig ohtralt tahame abinõusid käsile võtta, et järele jõuda neile kultuurriikidele, kes oma olemist aastasadade jooksul üleval pidanud ja peavad. Mulle näib, et meie ei saa igas asjas nendega võidu joosta, meil aga katsutakse mitmes asjas isegi neist ette jõuda. Räägitakse küll, et meie eelarve on tasakaalus, aga kui meie piltlikult ette kujutame kaalu, kus kummagi vaekausi peal on ühesuurused raskused, ütleme ühel pool sisetulekud, teisel pool väljaminekud, siis näeb tõesti välja, nagu oleksid nad tasakaalus. Aga vaadake, see palk, mille peal vaekaalud ripuvad, võib katkeda. Selle eest peaksime hoidma, et meie oma tasakaalustamisega lõpuks ära ei lõhuks seda palki, mille abil tasakaalu hoitakse. Selle peale peame mõtlema. Meie läheme mitmes asjas liiga kaugele, kuna meie ometi ei saa teistega võidu joosta, meie kõik ei või endile karunahast kasukaid selga panna, ei või ka igauks ometi nõudma hakata, et tal oleks 8- või 6-toaline korter. Ma tooksin ette ühe väikese arvustiku. Meil räägitakse korterikriisist, korteriviletsusest. Ma usun, selle vastu ei vaidle keegi, et meil on korterikriis, aga seda ei saa ühe hoobiga kõrvaldada. Võtame näiteks suured kultuurmaad. Saksamaal, Berliinis, oli enne sõda 1916. aastal toimepandud lugemiste järgi 24.925 korterit ilma kütmata tubadega, see on, kus ühtki köetavat tuba ei olnud, ja 39.350 korterit, kus ainult üks tuba köetav, kuna teised olid külmad. Nii et 1½ miljonit Berliini elanikudest elas niisugustes korterites. See oli 1916. aastal, ja ma võtsin need andmed Damäschke „Bodenreform“ist 1923. aasta väljaandest. See on väga autoriteetlik raamat, mida paljud tunnevad. See oli ainult üks nähtus, kui suur viletsus valitses Saksamaal 1916. aastal, kus ehitati igal aastal 1½ miljonit korterid juurde, aga kus sellegi peale vaatamata korteriviletsus suur oli.

Siin tuuakse ette pahemalt poolt, et vaadake, riik annab aastas nii- ja niipalju välja. Aga võtame negatiivse eeskju, et ka rikastes riikides ei ole kõik korras, ja meie ei saa nendest ette jõuda. Ei või ka pahaks panna, et meil kõik korras ei ole, sest tasakaalu kättesaamisega ei ole veel kõik kätte saadud, vaid meil tuleb ikka vaadata, et meie rahva kande-palk ei puruneks.

J u h a t a j a **J. Z i m m e r m a n**: Riigikogu koosolek on kestnud üle kahe tunni, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Härra sõjaminister on minu seletuste puhul sõna võtnud ja vastu vaieldud minu seisukohaväljendustele. Kahjuks ei ole ma algusest saadik juures olnud, kui ta oma kõnega peale hakkas. Kuid saadud andmete järgi on ta eriti rõhku pannud sellele, et minu seisukohaväljendused vildakud on olnud. Lõpu poole väljendas härra minister oma lähtekohta selgemini ja sealt kuulsime, et ta üldiseks lähtekohaks minu seletuste puhul on: see pole muud midagi kui ässitus! Tema rühmakaaslasel tarvitasid korduvalt vahelhüüdeid, mis olid selle poole sihitud, nagu teeksin mina oma kõnega „demagoogiat“. Nõnda siis: härra ministri arvates ainult ässitus ja vast ka demagoogia!

Tahaksin õieti küsida, kellele siis härra sõjaminister kindral Soots selle etteheitega tuleb? Mina ässitavat nooremaid ohvitseri üles vanemate vastu?! Arvatakse siis, et minul nüüd paremat tööd teha ei olegi, kui mõnda vähest hulka nooremaid inimesi oma ülemate vastu üles ässitada? Niipalju siis arvab kindral Soots hinnata võivat mind, minu püüdeid, tegevust ja tööd! Minu arust peaks sõjaministril piinlik olema niisuguste väidete esineda. Võidakse lahku minna ühelt kui ka teiselt seisukohalt, aga et nüüd kindral Soots siin see mees oleks, kes minule võiks sarnaseid sõnu ütleva tulla, kes ma 35 aastat Eesti avalikus elus olen võidelnud oma töekspidamiste ja veendumuste eest, kuigi mõnikord ägedalt, kuid püüdes ikka seda öelda, mida ma usun ja tõeks pean! (Sõjaminister J. Soots: Ei ole see õige. J. Mürk, mo: Aga 36-dal tulevad iseäralikud kalduvused.) Noh, Teie olete siis see õige hindaja! Kas teil ei ole teisi alasid, kui selle juurde üle minna, et teisi mustata! (Sõjaminister J. Soots: Teie olete teisi mustanud. M. Laarman, põl: Teie alles eile vabandasite oma mustamiste pärast härra rahaministri ees.) ...Kui mina oleksin kedagi mustanud, siis oleks võidud seda selgeks teha! (M. Laarman, põl: On ka tehtud.) Mille poolest? Härra Laarman kõneleb nüüd seal nii julgesti, aga kas ta 1905. aastal ka nõnda kõneles, kui ma pidin teda välja käristama oma toetuse ja kaitsega venelaste karistussalkade eest?! Siis oli häda suur, aga nüüd on ta julge, et on põllu-

meestekogude liider maameeste hulgas! Siis tema oli eduerakonna äärmise pahema tiiva tegelane Öisu-Kaarli pool. (M. Martna, stp: Kas Laarman?) Seesama Laarman! (Vahelhüüe.) ...Arvan, et mis mina härra Strandman'i ja minu vahejuhtumise selgitamise puhul ette kandsin, on asjaolude selgitamise järele õiendatud. Kui mina omal ajal selles asjas esinesin, siis tegin seda selles teadmises, et see nõnda on. Kui teie seda „mustamiseks“ nimetate, kui ma teatavas veendumuses oma seisukohta väljendan, siis saate teie „mustamisest“ valedsti aru; aga teie oskate seda teha, sellepärast et teie ilma veendumuseta külma südamega tulete ja asute teise au kallale! (Vahelhüüe M. Martinson'i, põl poolt.) Kas Teie mäletate, härra Martinson, et kui vabadussõja võitlus algas, siis oldi Viljandis selles arvamises, et see mees sünnikoha peale politsei korraldamisel: aga kas Teie mäletate, kui ruttu Teie sealt ära jooksite, nõndaet Teie järele pidi tulema Hugo Sumberg, sellepärast, et Teie koht tühi oli! (M. Martinson, põl: Härra Sumberg tuli minu palve peale.) ...Mina arvan, et Teie julgus ei ulata üle Raudna jõe! — Vaadake, need mehed, kes siin nii jõhkralt ja hoolimatult välja astuvad, ei ole mingisugused kangelased, nagu nad end teevad; neil ei ole kuigi palju selja taga. Et nad igähele vastu astuvad nii teotavalt ja alandavalt, siis ütlen mina otsekohe suu sisse: Neil ei ole mitte niisuguseid teeneid, et nad tohiks tulla välja ja öelda igähele, nagu oleks siin mõne alatu koeraga tegemist! (M. Martinson, põl: Kui Teie üldse inimeste asja käiku ei tunne, siis ärge rääkige sellest Riigikogus!) ...Kui mina tean, siis ma ütlen, et teil ei oleks põhjust siin nõnda julgelt kõnelda! (M. Martinson, põl: See on rohkem, kui poisikese jutt, mis Teie praegu seal kõnelete.) ...Jah, et Teil suu oma pärast on, siis võite nii kõnelda! (M. Martinson, põl: Sellepärast, et minul on andmed.) ...Teie võite tulla andmetega, aga Teil ja teistel ei ole põhjust siin nii haavavalt välja astuda!

Juhataja **J. Zimmerman**: (Helistab.) Palun kõnelejat mitte segada ja üksikuid Riigikogu liikmeid mitte kõnelda.

J. Tõnisson (rhv): Siin öeldi minule, mina olevat ainult mustanud ja olevat mustamise omale ülesandeks teinud. Siis pean küsima: kas minul tõesti muud paremat ei ole teha!? Selle peale reageerin mina nõnda, et kes niisuguste sõnadega tulevad, neile panen mina suu kinni! (Sõjaminister J. Soots: Teie teete praegu opositsiooni opo-

sitsiooni enese pärast. — Ega Teie ise seda usu, mis Teie räägite.) ...Seal on nüüd kahjuks aumees, kes tahab selgeks teha, et tema aumehena tohib minu paremat tahtmist eitada! Kust Teie võtate selle aumehelikkuse, et Teie minule ette saate heita, nagu minul ei olevat kõrgemaid motiive, kui ainult ässitada ja demagoogiat teha!? (Sõjamineister J. Soots: Ma ei räägi muust, ma räägin eilsest kõnest.) ...Teie võite minu eilset kõnet arvustada, eitada ja ümber lükata, aga ärge tulge niisuguste etteheidetega, mis alandavad on! Selle vastu protesteerin mina kategooriliselt! (Sõjamineister J. Soots: Fakt kõneleb sellest.) ...Teie võite seda fakti omaviisi mõista, aga niipalju lugupidamist peaks Teil olema teise vastu, et Teie ei tuleks teise au kallale! (K. Ipsberg, põl: Ega Teil ka teise au vastu lugupidamist ei ole.) Kui minul on kellegi vastu midagi öelda, siis ütlen otsekohe välja, aga ta motiivide autust ei hakka ma demonstreerima.

Pea nõhutama, seesugune etteheide näitab ainult, kuidas vastuvaidlejal ei ole muud abinõu, et oma seisukohta maksma panna ja minu seisukohta ümber lükata. (Sõjamineister J. Soots: Seisukoht lükati faktidega ümber.) ...Seesugune vastuvaidluse võte tähendab õieti mõtete puudust: tähendab viimast nõu „ultima ratio“, ilma milleta ei saa sõjamineister palju ära teha. Sest ta seletab ise, et siin ei ole võidud või ei võidagi kokku tõmmata.

Kuid mina nõhutan seda, mis minu lähtekohaks oli, kui mina eile sõna võtsin sõjamineisteriumi suhtes. Lähtekohaks oli see minul, et meie rahvusliku julgeoleku ja riigikaitse huvides on tarvis kõrvaldada kõik põhjused ja puudused, mis halvaksid meie rahva väes sõjamehelikku meeleolu ja isamaalikku vaimustust, ilma milleta meie vähearvuline kaitseväge vaevalt suudab küllaldaselt rahuldada neid peanõudeid ja täita rahuloldavalt neid ülesandeid, mis meie rahvusliku julgeoleku seisukohalt tema peale on pandud. See rahvuslik seisukoht on mind sundinud sõna võtma, ja mina olen sellelt seisukohalt siis ka abinõusid katsunud ära tähendada, kuidas meie sellest raskusest üle saame, millesse meie kaitseväge, eriti meie ohvitserkonna aineiline kitsikus viib.

Sellejuures olen mina algusest saadik nõhutanud, et meie ei saa oma kodanikkude maksukoormat arvesse võttes ja meie majandusliku jõu vähesust hinnates oma sõjaväe eelarvet, eriti kogu sõjamineisteriumi eelarvet, mitte tõsta. Meil ei ole võimalik suurendada neid summasid, mida meie sõjamineisteriumi peale

kulutame, et nende abil siis eriti meie ohvitserkonna palga- ja korteriolusid tõsta. Seda kinnitas ühtlasi ka rahamineister oma eelarvekõnes. Selle vastu ei ole keegi saanud vaielda ega saagi vaielda.

Rõhutan, meie võiksime siiski seda rahvuslikku nõuet rahuldada, et meie oma sõjaväe seisukorda parandame, kui meie sõjamineisteriumi eelarves katsume kokku hoida ja eriti tarvilikke summasid vabaks teha sihikindla kokkuhoidmise teel kaitseväge korralduse alal ja lihtsustamise teel sõjaväe majanduslikkude elundite või organide kokkutõmbamise kaudu.

Juhataja **J. Zimmerman**: Rkl. Tõnisson, Teie kõneae on täis, kuid järgmine sõnasoovija, rkl. Jaanis, on oma kõneaja Teile üle andnud.

J. Tõnisson (rhv): See oli minu lähtekoht: Meil on tarvis ohvitseride ainelist seisukorda parandada, kuid rahasummasid meie suurendada ei saa, ja sellepärast peame kokku tõmbama! Kuid seal astub sõjamineister välja ja ütleb — ei, ei ole tehtud, ei taheta ka teha midagi selleks, et kokku tõmmata! Tema tähendab veel, olevat võimatu väeüksuste arvu vähendada, ei vähenda diviise ega ka teiste üksuste arvu! (J. Laidoner, põl: Mis Teie hakkate tegema kahe diviisiga?) ...Kes on öelnud, et tahetakse diviiside arvu vähendada?! Kas mina olen sellest kõnelenud? Kas üksi diviisid on väeüksused? Kas väeüksusteks ei ole kõik väeosad, kellel on iseseisev majapidamine?! (J. Laidoner, põl: Ja vähendada neid on hädaohtlik.) ...Järelikult, — rääkida neist ei ole tarvilik?!

Kui meil omal ajal, see on 1920. a., oli 46 väeüksust, siis võidi asjatundjate seletust mööda neid vähendada. (Sõjamineister J. Soots: Kes need asjatundjad olid?) ...Kas Teil seda väga tarvis teada on? (Sõjamineister J. Soots: Võib olla, tahan järele küsida.) ...Arvan, praegu pole sugugi tähtis neid nimesid üksikult üles lugeda. Igaüks tahes neid seal peale sõjamineistri veel diviisile ülemad. (Sõjamineister J. Soots: Kes see sõjamineister oli?) ...Üks sõjaväelane, kellel samasuured teened kui Teil, härra Soots, kellele Teie Viru väerinda poleks suutnud hoida ja kogu oma staabiga jalge alla oleksite jäänud! Seal olid veel kindralstaabi vanemad ohvitserid, niipalju kui meil neid sel ajal teenistuses oli, ja kõik peale mõne üksiku leidsid küsimust arutades, et on võimalik väeüksusi vähendada. Mõned üksikud, nagu juba tähendasin, vaidlesid vastu, kuid kui küsimus põhjalikult läbi arutati, siis lepiti kokku ja võidi ühtlasi ühekorraga üle 3.000 hobuse sõjaväeosa-

dest vabaks teha ja tööle saata, kuna ometi enne arvati, et seda ei võidavat! (Sõjaminister J. Soots: Kuulge, härra Tõnisson, mina küsisin kindral Tõnisson'ilt järele, ja tema ütles, et niisugustest kokkutõmbamistest ei olejuttu olnud.) ...Härra sõjaminister võiks parem sõjaministeeriumi arhiivist järele vaadata ja siis näha, et seal on olemas mitte ainult kavad, vaid juba Vabariigi Valitsuse otsus sõjaministri kavade põhjal!

Igatahes on selge, et sel ajal asjatundjad väeosade kokkutõmbamisega nõus olid. Nüüd olen mina asjatundjatega rääkinud, ja need on kinnitanud, et sõjaväeüksusi võib tublisti kokku tõmmata. Kui vaatame, kuidas meil on üksikutes linnades, kas Tallinnas või Tartus, olemas väikesed garnisonitaolised väeosad oma majapidamisega, või mõni väike hulgakene eriväge, siis peab igal niisugusel väikesel sõjaväelisel üksusel tingimata iseseisev majapidamine olema. (Vahelhüüe paremalt poolt: Tingimata!) ...Jah, jah, vaadake aga ainult, kuidas selle „tingimataga“ lugu on. Kui enim arvati, et ei saa rügementide arvu kokku tõmmata või vähendada, et rügemente pataljonideks teha, nõnda et mobilisatsiooni korral neid võidi rügementideks välja arendada, siis võidi pärast ka pataljonisid, kes iseseisvate väeüksustena tegutsesid, ometi kokku tõmmata, ilma et neile oleks oma majapidamine jäänud. Kui üksikutes linnades on väikesi väeosasid, — kellele tahate teie siis selgeks teha, et võimatu on nende majapidamist nii korraldada, et üks ühine majapidamine mitme üksuse jaoks oleks! (J. Laidoner, põl: See on absurd!) See on absurd, kui Teie Vene ja Prantsuse seisukohalt kõnelete, aga meie väikese Eesti riigi seisukohalt ei ole see nõnda. Kui asute Vene riigi seisukohalt selle küsimuse vaatlemisele, siis tundub see Teile absurdina. Teie teate, kuidas Venemaa korraldas. Seal oldi mõne väikese väeosa riietamise või varustamise kallal nõnda kaua ametis, et mõni teine riik selle aja jooksul kogu oma sõjaväe juba kindlalt ära varustas. Tema võis siis, kui mobilisatsioon tuli, 2—3 tunniga igale mehele komplekti riideid ja kogu varustuse kätte anda ja mehed ära saata. (Sõjaminister J. Soots: Just ümberpöörduvalt peame talitama. Nii ei tohi teha, kui Venemaal tehti. — J. Laidoner, põl: Ma ei räägi Venemaa, vaid Eesti seisukohalt. Venemaal oli mobilisatsioon kuu aega. Ärge rääkige Venemaast, kui Teie ei tea.) ...Mina tean ainult niipalju, et teisiti kui Venemaal on võimalik teha ja ka teisiti, kui meil senni tehtud. Kui teie sellesse süveneda tahaksite, siis peab see võimalik

olema. Kui seal öeldakse, et ei saa, siis mina ütlen: peab! Ja mina loodan, et Riigikogu paneb surve peale, et peab, — muidu meie edasi ei saa! (J. Laidoner, põl: Ei mobiliseeri Riigikogu meie sõjaväge.) ...Kui meil on nüüd ligi poolteist miljardit sõjaväekulusid, ja siiski, — mitte mina ükski ei rääkinud sellest, vaid sellest rääkis ka kindral Laidoner, meie sõjaväelaste, eriti ohvitserkonna seisukord on vilets, siis peame ometi abinõusid leidma, kuidas sellest viletsusest välja saada! (A. Jõeäär, stp: Enne ajab sõjavägi Riigikogu laiali. — J. Laidoner, põl: Missugusel põhjusel on Teil õigus arvata niisugust rumalust? — Sõjaminister J. Soots: Kui sõjavägi ei oleks Teid kaitsenud, ei oleks Asutav Kogu saanud kokku tulla. — A. Jõeäär, stp: Aga on härrasid, kes seda räägivad. — J. Laidoner, põl: Teie ütlete, et sõjavägi peksab Riigikogu laiali, kuidas julgete kõneleda nii halvasti meie sõjaväest. — A. Jõeäär, stp: On härrasid, kes seda ette valmistavad. — J. Laidoner, põl: Tooge välja need härrad, anname nad kohtu kätte.)

Juhataja **J. Zimmerman**: Palun rahu! Palun anda kõnelejale võimalus kõnet jätkata.

J. Tõnisson (rhy): Seisukord on niisugune, et meie ei saa öelda: meie sõjaväekorralduses muudatusi ette võtta on võimatu. Meie ei või jääda nende vanade korralduste otsa rippuma, mis nii vähese sihikindlusega on välja arenenud. Sõjaminister ise pidi tunnistama, et seljataguste asutuste korraldus ei ole tarvilikult välja arenenud. See tähendab ometi, et seda on võimalik ka teisiti välja arendada. Kellele tahetakse siin siis selgeks teha, et see õieti juhuslikult väljakujunenud kord meie sõjaväe seljatagustes asutustes paistab nagu mõni viimase mõistuse avaldus olevat! Kas siis tõesti tahetakse meid uskuma panna, nagu peaksime meie katsuma oma seisukorda riigikaitse alal sel teel parandada, et uusi maksusid peale paneme ja sõjaministeeriumi eelarvet veel suurendame!? Rahaminister ütleb, et riiklikust seisukohast ei või enam maksukooramat suurendada. (Sõjaminister J. Soots: Seda ei ole ka sõjaminister nõudnud.) Sõjaminister jutustas täna, kuidas tema olevat vahvasti kaitsenud seisukohti, et ohvitseride palku tõstetaks, kuid Jaakson'i valitsus, eriti rahaminister öelnud, et seda ei saa. Ta jättis ütlemata rahaministri selle põhjenduse, et meil ei ole allikaid, kust seda raha võtta! (Sõja-

minister J. Soots: Mispärast siis minult nõudsite palkade kõrgendamist, kui terve valitsus ja rahaminister seda võimalikuks ei pidanud.) ...Mina ütlesin seda, et teie oleksite pidanud kokku hoidma summasid, mis oleksid võinud minna ohvitseride olukorra parandamiseks! Seda ei ole teie teinud ja ei tahagi teha. Seal tuleb kokkupõrge, ja mina ei karda seda kokkupõrget mitte, vaatamata selle peale, kuidas teie mõtteosalised välja astuda julgevad. (M. Laarman, põl: Julge mees!)

...Arg ei ole ma kunagi olnud. Kui teil oleks täna aega, võtaksin ma selle erakordse teadaandena päevakorda, aga et seda ei ole, siis teen seda lähemal Riigikogu koosolekul ja näitan, missuguste salasepitsustega on seal toime saadud, et mind teotada. Seal ei karda ma mitte midagi. Küll näeme, kes seal süüdi on ja kes on arg olnud. Need mehed, kes siin nii inetult on suud tarvitanud, peavad siis aru andma! (O. Pärlin, põl: Missugustest meestest Teie räägite?) ...Seal oli üks teie rühma juhtidest, kes täna nii inetult seda kordas, mis ta eile ütles, ja nende teotavate insinuatsioonide puhul näitan, kuidas asjad ennem on olnud. (A. Tupits, põl: Mis Teie eile tema kohta ütlesite?) ...Igatahes ei olnud mõõt veel täis, seal sünniks suurema mõöduga anda! (M. Laarman, põl: Ega teil juba puudust ei tule, jätkub küllalt.) ...Teietaoliste jaoks jätkub alati.

Kuid seda ma ütlen, kui meie sellele lähtekohale jääme, nagu peaksime võtma praeguse seisukorra, nagu ta välja kujunenud, ka edaspidi aluseks ja ütleva, et ärge kõnelege sõjaväe puudustest ja ohvitseride palgaolude viletsusest, vaid makske juurde, muidu ässitate ja teete demagoogiat, kui meie sellele seisukohale jääme ja laseme asjaolusid nii edasi minna, nagu nad läinud on, siis on tagajärjed halvad! (M. Laarman, põl: Sellepärast peab ettevaatlik olema.) Kas arvate siis, et meil kuu peal elatakse? Kas arvate, et ei teata sellest, mis Tallinnas, mis Toompeal sünnib!? Teie arvate, et kui Riigikogus sellest ei räägita, siis ka mujal seda ei tunta ega teata!? Teie võite julged olla, et Petserini ulatuvad kõik need jutud, kuuldused ja teated, mis siin Tallinnas ümber keerlevad. (A. Tupits, põl: Kas Teie arvate, et rahvas ei tea, et käsitate rahvast kõrti süüa. Aga mis Teie ise sööte?)

Oh, igakord ei saa kõrtigi, vaid peab lep-pima leiva ja soolaga! Ja kui tarvis on, söön ka soola-leiba, aga kui tarvis ei ole, ei söö! Kõrti ei söö ma praegu mitte; kõrt teeb pak-suks.

Kui nüüd arvatakse, et kui meie sumbu-tame siin kõik need lood ära, siis on asi joo-nes, siis eksitakse väga! (O. Pärlin, põl: Miks Teie paremini ei teinud, kui valitsesite?) ...Noh, Teie mind küll kaua valitseda ei lasknud. Teie tegite kõik, mis võisite, selleks, et mind kukutada. Igatahes, mis mina teinud olen, seda ei ole mitte vähe. (M. Martinson, põl: Ega seda hobusega vedada ka ei saa.) Noh, Teie seda oma seljas muidugi ära ei vii!!

On selge, et need puudused, mis inimeste meeli elevil hoiavad, kantakse laiali üle maa. Meie inimesed tunnevad olukorda üle terve maa. Eriti kõneldakse suust suhu ja kõneldakse kokku puutudes — liikuge ometi raudteedel — kõigist riiklikkudest saladustest, millega meil siin avalikult tegemist ei taheta teha. (O. Pärlin, põl: Seal kõneldakse härra Tõnisson'istki niipalju!) ...Noh, seda ma arvan, et teie sõprade hulgas seal palju vaeva nähakse; aga see mind ei eruta. Ja praegu ei ole kõne mitte minust, vaid lugu on nõnda, et kui meie tahame tõesti tarvilikku meeoleolu alal hoida, mitte ainult valimisringkondades, vaid eriti ka meie kaitseväge keskel, siis peame armuheitmata kinni võtma neist puudustest ja vigadest, mis meil on, et neid kõrvaldada. Ja alles siis, kui veendunud ollakse, et ei vaigita surnuks pahesid, et ei lepita pahedega, vaid tahetakse edasi minna ja parandada, siis kannatab inimene paljugi ära!

Meie inimesed ei ole niivõrd naiivid, et nad nõuaksid parandusi üle öö, aga peab teada olema, mis ette võetakse; peab edu näha olema; peab tahet olema parandada, peab püüdu olema! Kui seda püüet meil oleks, siis ma usun, leidub ka teid ja võimalusi, kuidas kokku hoida rahvaväge korra lihtsustamise teel, kokkutõmbamise abil jne. Ei saa meid rahustada sellega, kui kategooriliselt öeldakse: ei või, ei taheta! (J. Laidoner, põl: Mispärast ei või, kui teie tahate sõjaväge nõrgaks teha ja kui Teie autoriteetlikkudest allikatest saadud andmete põhjal leiaste, et ratsaväeüksusel ei pea majapidamine ühes olema, siis on see absurd. Ta peab esimesel silmapilgul tarviduse korral välja minema ühes oma majapidamisega.) ...Härra kindral, Teie ärge ikka nii kangeks minge! (J. Laidoner, põl: See ei ole minu arvamine, seda on juba sadade aastate eest nii mõeldud!) Meil on väeosad välja arenenud, mida enne ilmasõda olemas ei olnud: ei olnud siis soomusronge, ei olnud tankideosa jne. Ja kas teie tahate nüüd selgeks teha, et igal üksikul eriväeosal, mis meil välja kujunenud või alal hoidunud,

peab ka rahuajal täielikult oma majapidamine olema?! Kas meie peaksime meie oludes samasuguse organisatsiooni rahuajal looma, kui sõjaajal tarvilik on?! Meie peame oma väeajanduse niisugusena korraldama, et iga väeüksus oma tarbeid saab rahuldada ühest allikast, mis ligidal on. Missuguseid raskusi selles siis võib olla!? Kui see nõnda on korraldatud, et sõjakorral varustusekohast erineb rakuke ja ruttu välja paisub terveks majanduslikuks organisatsiooniks, mis eriväeüksusega koos tegutseb, — kas see organisatooriline printsip tõesti võimatu on?! Kui meil on üksikutes maakondades mitmed väikesed väeosad ühenduses, siis ei või seal mingisugust raskust olla, et ühised depood ja ühised korraldused nende jaoks sisse seatakse. Siis meie lihtsustame asjaajamist, vähendame ametnikkude hulka, vähendame vedusid, hoiame ruume kokku, jne. Aga kui sel puhul öeldakse, et sellega hävitame sõjaväe, siis on see nii apodiktlikult ja aprioristlikult öeldud, et see mind veendumata ei pane.

Edasi, mis puutub sõjaväe korraldusesse, siis võib öelda, meil seati omal ajal üles rahvaväe põhimõte, et rahvas peaks end organiseerima hädakorral. Nimed on muutunud, aga põhimõte ei tohi muutuda.

Kuid mis meie näeme? Näeme sõjaministeeriumi tegelaste erilist püüet eraldada sõjaväekorraldusi võimalikult meie kodanikkude elust. Teie teate, kuidas paari aasta eest võitlus käimas oli Tartu ülikooli ja sõjaministeeriumi vahel erisõjaväehaigemaja avamise asjus Tartus. Ülikooli valitsus seadis Maarjamõisa väljale sisse eeskujuliku kliiniku ja ütles: „Meil on väga tähtis, et meil rohkem tegemist oleks, nii arstlikul personaalil kui ka teistel inimestel, sest meie saaksime rohkema tegutsemise teel ka haigemajade korraldust paremini läbi viia ja üliõpilastele võimalust muretseda õppimiseks. Sellepärast pandi ette, et sõjaväelased oma arstipersonaaliga ühineksid selleks, et Tartusse ülikooli kliinikusse ka sõjaväelased ravitsemisele võetaks ja sõjaväearstid töötaksid ühes eraarstidega. Näidati, kuidas selle juures saadakse ka maakonna ja linna nõudeid tervishoidlikul alal palju edukamalt ja odavamalt rahuldada. Ühtlasi rõhutati, et sarnasel korral õpiksid ka teised arstid sõjaväearstidega koos veel eriti tundma, mis tarvis on sõjaväearstile.

Siis aga raiuti sõjaministri poolt vastu kui rauda ja rõhuti läbi, et Tartusse asutati erisõjaväehaigemaja, ehk küll sõjaminister täna tunnistas, et sõjaväelaste arv haigemajas väike on. Kõigile on teada, et selles kallilt sisse seatud erisõjaväehaigemajas haigete hulk võrdlemisi väike on. Teiselt poolt nõuab suur

arstipersonaal, põetajate hulk ja kogu erihaigemaja ülespidamine suuri summasid, mis suuremalt osalt kõik oleksid ära jäänud. Siiski rõhuti see läbi. Ja kes tahab siin ütlemata tulla, et ülikooli seisukoht vildak oleks olnud!? (Sõjaminister J. Soots: Nad ise ütlesid pärast.) ...Kui Vabariigi Valitsuses asi oli juba otsustatud, — mis teie siis arvate, kas seal ülikooli poolt streik oleks pidanud tulema!? (Sõjaminister J. Soots: Ei olnud nõnda, olid komisjonid ja ülikooli esitajad.) ...Komisjonides olite teie. Ja nagu ma eile tähendasin, on komisjonid ka „prefektid“ läbi viinud, aga ega see ei tõenda, et ka see õieti on tehtud. (Sõjaminister J. Soots: Igatahes seal olid paremad arstiteaduse tundjad kui Teie.) ...Ja muidugi, aga mina ei kõnele arstiteaduse seisukohalt, vaid ma kõnelen sõjaväeasutuste organisatoorilisest seisukohast! (Vahelhüüe sõjaminister J. Soots'i poolt.) ...Ma ei hakka praegu Teie vahelhüüete peale üksikasjaliselt vastama, aga et Teie mind arstiteadlaseks tahate teha, selle vastu mina protesteerin. Ja et Teie sellelt seisukohalt julgete kõneleda, siis arvan mina, meie oleme selles asjas mõlemad võhikud! Nii jätame parem selle aine, sest mina jutustan siin seda, mis Tartu ülikooli juhtivad tegelased omal ajal sellest seletasid. Sellest ei ole midagi ümber lükatud. Tagajärg on aga see, et meil sõjaministeeriumi eelarve sedavõrd rohkem koormatud on. Ja ülikooli valitsuse seisukohalt rõhutatud tõsiasi on tähelepanemata jäetud, et kui sõda tuleb, ega siis vähearvulised sõjaväearstid üksi ei saa ei tea kui palju ära teha, ja siis meie peame ometi kõik oma arstid ja haigepõetajad mobiliseerima! Mida ligem oleks side olnud sõjaväearstide, tsiviilarstide ja ülikooli professorite ja arstiteadlaste vahel, seda edukam oleks nende ühine töö olnud hädaohu korral! (A. Jõeäär, stp: Härrad kindralid arvavad teisiti.)

Teiselt poolt on Tallinna linn hädas. Nii on keskhaigemajas sünnitusosakonnas olukord nii hirmus, et kui teie seal oleksite käinud, siis teil karvad püsti tõuseksid. Viimastel aastatel mina seal ei ole käinud, aga enamalt olen seisukorda seal näinud. Seal on nii kitsas, et sünnitajad koridorides lamavad, elu hädaohus — kultuurivastane karjuv seisukord! Linna keskhaigemaja juhatus seletab, et ehk tema küll katsus ruumisid laiendada, aga on seal tal raskusi mõnda maja, mis tarvilik oleks, Punase Risti tegelaste käest kätte saada. Mis meie aga näeme? Meil asutati siin sõjaväehaigemaja, tõesti uhke ja ilus. Kas teie jälle arvate, et mina ässitan või kade olen selle peale? Kuid öelge ometi, kui teie tõesti tahate asja

õiglaselt hinnata, — kas siin neid uhkeid ruume ainuüksi meie sõduritele ja ohvitseridele vaja on ja kas seda ei võiks kasutada sõjaministeerium ühes linna omavalitsusega ja kui tarvis, koos tervishoiu peavalitsusega?! Missugust raskust see sünnitaks, kui neid ilusaid koridorisid kasutatakse ära ka teiste poolt?! Kas meie sõjaväelased, kes rahva pojad on, kes peavad rahvaväge esitama, rahvaga ühes peavad välja minema, kas need ei tohi koos lamada haigetena tsivilistidega, — kodanikkudega?! Kui meie ära kasutada saaksime üheskoos kõiki neid asutusi, mis eeskujulikud ja tehniliselt varustatud on!? (Sõjaminister J. Soots: Mis sõjaministeerium hästi sisse seab, see võetakse ära.) ...Kui sõjaminister nii oponentidele katsub, siis mul võtab see nagu jõu ära. Kui ma vastata tahaksin, siis annan ma tublisti, aga siis öeldakse jälle: jämedaks läheb vanamees! Kuid mina ütlen: kui nüüd sõjaminister ei suuda süveneda rohkem sellesse ainesse, siis see näitab, et temast uuendajat ka teistel aladel ei saa! Ütleksin: kes siis tahab midagi ära viia!? Tahetakse ainult, et sinna tuleks rohkem inimesi, kes abi saaksid! Sõjaväearstidel oleks siis palju rohkem tegemist, nad ei täidaks siis ainult vormilikult oma kohust, neil oleks tegelikult tööd, nad areneksid, kasvaksid ja tõuseksid oma teadmises ja oskuses. Aga eriti: meil oleks suur summa kokku hoitud, haiged maksaksid suure osa selle sõjaväehaigemaja kulusid. Ja aitaksid, võib olla, arstipersonaalile korteriraha maksta, tervishoiu ohvitseride seisukorda parandada jne. Kas see kellelegi viga teeb?

Siin aga on otsekohene tung eraldada rahvaväge ja teda nagu isoleerida rahvast. See on täiesti vale printsiip, vale siht, rahvuslikult hädaohtlik siht! (Sõjaminister J. Soots: See Teie kõne on rahvuslikult hädaohtlik.) Noh muidugi, ässitus ja suur ässitus!! Kui Teie sõjaväega ähvardate, siis Teie sõjaväe nimel ei kõnele! (Vahelhüüded, müra paremal pool. A. Jõeäär, stp: Varsti antakse sõjakohtu alla. J. Laidoner, põl: Seal poolt ähvardatakse, — näitab pahemale poole. — Vahelhüüded paremalt poolt. Müra. M. Laarman, põl: Kuulake!) Mina ei ole seda kuulnud, ega ei taha kuulda, mis teie siin karjute.

Juhataja J. Zimmerman: Härra Laarman, ma palun rahu!

J. Tõnisson (rhv): Minul on selge seisukoht: kui head tahtmist, püüet ja oskamist on, siis saab isegi meie väikestes oludes suuri summasid kokku hoida sõjaministeeriumi arvel ja neid kokkuhoitud summasid võime

siis ära kasutada selleks, et ainelist seisukorda sõjaväes parandada. Kuid mitte ainult palgaolude ja korteriolude parandamise pooldest ei ole siin võimalus olemas, vaid parandada võidakse veel muidki asju. Kui meil siin üht ja teist asja katsutakse üsna kenasti sisse seada, olgu need üksikute sõjaväeametnikkude korterid ja teised asutused, siis küsime teisest küljest — on see jälle ässitus? — kuidas näevad muuhulgas välja sõjaväekasarmute väljakäigukohad? (Sõjaminister J. Soots: Linna kasarmutes, Teie kiidate neid omavalitsusi. Aga nad ei paranda!) Kõik kasarmud ei ole linna käes. Ja kuigi nad oleksid linnade käes: kui tarvis on, siis antakse kas või laenu linnadele, et niisuguseid olusid parandada! Paarsadatuhat marka kulub ainult ära, et käima panna bioloogilisi filtreid, kui on mustavee äravool olemas. Kui tõesti tahtmist on, kas see siis võimatu oleks olnud sarnast parandust isegi väiksemates linnades läbi viia?

Sõjaminister ei ole ka ümber lükanud minu andmeid sõjaväelase korteri parandamisest, kus minu endiste teadete järgi pidi 8 tuba olema; ma lepin ka 6-ga. (Sõjaminister J. Soots: Ei noh, kui sahver ja köök ja vannituba juurde arvata, saab rohkem.) Noh vaadake, Teie rühma häälekandja seletas, minul olla 10-toaline korter. Seal on ka mitmed ruumid, mida ei nimetata, ühes arvatud. (J. Holberg, põl: Teil omal on mitu korterit, Tallinnas ja Tartus.) Noh, Teie tahaksite sinna küll sisse asuda, aga ei saa! Mina ei ole lõbu pärast siin Tallinnas. Ja et ma peaksin Tartus oma korteri ära likvideerima ja siis härra Holberg'i taoliste sõpradele andma, seda ma ei mõtle! (Vahelhüüde paremalt poolt: 5 miljonit!) ...5 miljonit, — selle järele niilpsate küll keelt, aga ei saa ka midagi. (Vahelhüüde paremalt poolt: Teie elate võõrast rahast. J. Holberg, põl: Maksate suure palee eest üüriseaduse alusel nalja hinna. M. Martna, stp: J. Holberg'ile, põl: Kas Teie ei tahaks ära põletada?) Mis, kes elab võõrast rahast? See oleks vast küll spetsialist niisugustes asjades, aga ta väljendab enast halvasti, nii et ma temast hästi aru ei saa.

Üks asi on igatahes selge: kui meil on 600.000 marka antud korteri remondi peale, siis jäetagu selle peale 500.000 marka ja võetagu 100.000 ja pandagu kasarmus bioloogiline filter käima. Arvan, seal on ühekorraga õhk teine; samuti ka meeolu teine!

Üksikasju ei hakka ma siin nimetama, kuid kuuldavasti on parandusi ja remonte korterite alal korda saadetud selle abil, et on tarvilikuks-tunnistatud asju ostmata jäetud. Öeldakse, et seal on raudkappidest osa ostmata jäetud.

Arvan, et seal sarnasel korral otstarbekohasest eelarve täitmisest juttugi ei või olla. Kui otstarbekohaselt kulutatud summasid otstarbekohaselt kokku hoitaks, saaksime väga palju parandusi läbi viia!

Sellelt seisukohalt ei saa ma sellega leppida, mis härra sõjaminister meile on jutustanud esituse alalt. Ei ole mina autospetsialistide hulgas olnud ja ma ei tee sellest sõjaministri suhtes sugugi eriküsimust, aga ma juhtisin tähelepanu sellele, et parema korralduse teel saadakse liikumisabinõude poolest ka vähemate kuludega toime. Teisal on autosid sõjaministeriumil õppeotstarbeks, aga sõitude jaoks kasutatakse teisi võimalusi odavamalt korralduse teel.

Esituse alal peaksime meie aga tõesti revisjoni läbi viima. Ei ole mina mitte niisugune ilmaparandaja, kes nõuaks, et igauks pangu kotiriie selga ja pangu omale tuhka pähe. Kel võimalik on elada, see elagu, aga kui meie riigil ja rahval oma majapidamise alal kitsas käes on, siis ei saa teisiti, kui hoiame kokku ka siin! Inglismaal on rahvas kõige rikkam, riigi majapidamine äärmiselt võimukas, aga kui seal esituse otstarbel toime pannakse „gardenparty“ või võetakse külalisi vastu, kas Teie siis arvate, et siis on tarvis õhtuid istuda kaetud laual? Õieti on seal sarnasel puhul nagu rahvaste rändamine, kus külalised ruttu pere-mehest mööda lähevad, tervitades ja vastutervitust saades. Kogu söömine ja joomine on seal kõrvaline asi, nii et selle peale keegi ei vaata. Omal ajal, see oli 16 aasta eest, oli mul võimalik Rootsi maal üleilmliku karskuskongressi puhul Rootsi kuninga „gardenparty“ olla. Kas Rootsi oli vaene, aga ei olnud seal vastuvõtmisel küllust näha. Meie vastuvõtted on palju küllalisemad. Kellele meie siis tahame selgeks teha, et meie ei või väljamaalasi lihtsamalt vastu võtta?! Mis jaoks on meil tarvis neid kulukalt vastu võtta? Kes siis meile seda pahaks paneb, kui meie serveeriksime rohkem ainult teed võileivadega ja võib olla kookidega, selle asemele, et neli kunni viis sööki anda? Minu arvates on ka siin võimatu öelda: „Meie ei saa“. Vaid siin on võimalik öelda: „Peab!“ (Vahelhüüe keskel: Teie räägite nii, aga teete teisiti.) Noh, ütleme, kui mina oleksin nii süüdlane, mis Teie siis sellega peale hakkate, et võiksite öelda, Teie ei teinud õieti! Tehke siis teie! (Sõjaminister J. Soots: Noh, meil ikka paremini tehtud! M. Martinson, põl: Halba eeskju andsite küll.) Kõigil neil aladel ei ole sugugi võimatu muudatusi ette võtta. Nii kategooriliselt kõike maha eitada ei saa.

Kui ma neist võimalustest siin olen kõnelenud ja soovitanud neid käsile võtta, siis ei tohi ometi siin tulla ütleva, mina ässitavat ja tegevat demagoogiat. Keda mina siin tahan ässitada! Kas mul siis tõesti paremat ei ole teha, kui mõnda väikest salka ohvitserisid meelitada? Nii mõistmatu ma ometi ei ole, et ma sarnasel kujul hakkaksin demagoogiat tegema. Tean, et Tallinna lehed kõik mulle kallale kipuvad, mind teotavad. Las' nad seda teha!

Ettetoodud seisukohtadest välja minnes pean mina ütleva, et meie ei saa muidu hakkama, kui meil peab olema tahe — kokku tõmmata, kus see võimalik on. (O. Köster, as: Sõjaväes teie nüüd korda ei tunne, seal tuleks Teid paariks päevaks püssialla panna.) ...Noh, ega ma sõjaväe korrast siin ei kõnele, siis ei laseks teie mul küll suud lahti teha, aga ma kõnelen üldise kokkutõmbamise seisukohalt.

Meie peame kokku tõmbama ka oma ametnikkude hulka. Kuid mitte nii, et meie neile ainult kolme kuu palga ette maksame. Sel viisil suurendame meie ainult enda töötajate hulka. Teistel maadel tarvitatakse siin niisugust teed, et kui koht ära kaotatakse, siis maksetakse inimestele veel 2—3 aastat palka järele. . .

Juhataja **J. Zimmerman**: Kõneleja, Teil on veel 2 minutit aega.

J. Tõnisson (rhv): ... ja ma arvan, kui teie ka hakkaksite nii tegema, siis ei oleks ka ametnikkude kokkutõmbamiste vastu kellelgi niipalju öelda, nagu praegu, kus iga inimene kardab, et kui ametnikke vähendada hakatakse, siis ta kohast ilma jääb ja lendab uulitsale.

Juhataja **J. Zimmerman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl): Rkl. härra Tõnisson tähendas, et ta 1905. aastal mind Vene võimude käest olla „välja käristanud“. Ma arvan, et ta siin veidi eksinud on, sest ma ei ole kunagi Vene võimude käes olnud; ja siis oleks ka ainuke järeldus see, et mind nende käest kuidagi välja käristada ei saanud. (J. Tõnisson, rhv: Ega Teie ei olnud, aga Teie kartsite.) 1905. a. lõpul sõitsin ma Peeterburisse ja pärast olin Soomemaal, nii et minu vastu ei ole Vene võimudel midagi olnud, ega minul ei ole mingisuguseid konflikte nendega olnud. (J. Tõnisson, rhv: Pärast 28. ja 29. novembril olite ju hädas.) Nii et härra Tõnisson'i jutt jällegi üks väljamõeldus on, nagu muud.

Juhataja **J. Zimmerman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Siin on toodud asjatundjate arvamist, et ratsaväe- ja üksikute jalaväeosade majapidamiste üksusi võiks ühendada. Kui niisugune arvamine on, et ratsaväge võiks kellegagi ühendada, siis on see sõjateaduse seisukohalt absurd, sest et ratsavägi peab alati esimesel silmapilgul valmis olema oma terves koosseisus välja astuma. Jalaväe mobilisatsiooni kohta võin tähendada, et Venemaal oli jalaväe väljaastumiseks mõnes sõjaväeosas kõige rutem 3 päeva, aga seal oli ka kohapeal juba 98% koosseisust, kuna meil on mõnes üksikus väeosas, see ei ole kellegi saladus, 30—40%-ti ja suuremas osas 15% koosseisu kohal, ja meie terve sõjavägi peab õiguse pärast 3 päevaga üksikute väeosade kaupa valmis olema. Sellest siis näete, et meie mobilisatsioon on sootuks teine, kui Venemaal ja nõuab palju kiiremat tööd ja sellepärast üksikute sõjaväeosade majapidamise ühendamisest ei või meil juttu olla, see pikendaks mobilisatsiooni kiirust. Siis tahan mina veel tähendada härra Jõeäär'ile vahelhüüde peale, et meie sõjavägi tuleb Riigikogu laiali ajama, et mina arvan, et meie sõjavägi seda ei tee ja et see on samasugune väide, nagu oli enne 1. detsembrit, et valged kindralid tulevad siia revolutsiooni tegema, aga vaat', hädaoht tuli hoopis teiselt poolt. Kas nüüd ka nende sõnade järele ei tule hoopis teiselt poolt hädaohtu oodata.

Juhataja **J. Zimmerman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (stp): Ma pean tähendama, lugupeetud rahvasaadikud, et ma sarnast ütelist, et Eesti sõjavägi tuleb Eesti Riigikogu laiali ajama, mitte ei ole tarvitanud. Teie ei ole minu vahelhüüdest nähtavasti aru saanud ja võite pärast stenogrammidest vaadata, mis mina ütlesin. Aga ma võin ainult üht öelda, et mitmes riigis, kus sõjavägi samuti kui meil, demokraatlikku korda peaks kaitsma, on tõepoolest mitmed kõrgemad sõjaväelased, kindralid, sõjaväge selleks tarvitanud, et tema abil demokraatlikku korda kukutada, ja ma arvan, kui seda meil senni veel sündinud ei ole, siis peaaesjalikult sellepärast, et meie Eesti sõdurid sarnase teo peale välja ei lähe. Sellepärast, et nemad on rahva seast tulnud. (J. Laidoner, põl: Kes nad on, nimetage nime?) Ka meie kõrgemate sõjaväelaste seas leidub mees, nii kui ma vahelhüüdes tähendasin, ja ma kinnitan seda veel kord, kelle ideaal on meie demokraatlikku riigikorda kukutada, ja see

sama härra on nüüd valitud Pariisi, et seal uut Vene keisrit valida, ja see on kindral Bajov. Tema kätte oli Eestis usaldatud kõrgemate sõjaväelaste õpetamine.

Juhataja **J. Zimmerman**: Väljaspool järjekorda on sõna härra sõjaministril.

Sõjaminister **J. Soots**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma juba vastasin härra Tõnisson'i kõne peale, ja ma pean ütleva, et härra Tõnisson'i uus kõne uut juurde toonud ei ole. On arusaadav, et inimeste mõttet mitmes asjas lahku lähevad. Ma olen huvitusega kuulanud, kuidas kaks juristi või jälle kaks arsti eneste vahel vaidlevad. Sarnased vaidlused on väga õpetlikud. Niisamuti loeme ka ajalehest, et mõned tuntud kindralid vaidlevad mitmesuguste sõjateaduslike küsimuste üle. Sarnased asjad on minule alati äärmiselt huvitavad ja õpetlikud lugeda. Aga kui hakatakse vaidlema, eitades elementaarseid sõjaväelisi põhimõtteid, siis peaks küll ütleva, et tutvunege ometi enne elementaarsete sõjaväe organisatsiooni põhimõtetega ja siis alles hakake rääkima, sest muidu ei saa teiega üldse vaielda. Selle kohta, mis sünni härra Tõnisson ette tõi, ütlen, et sõnu „demagoogia ja ässitus“ mina ei tarvitanud kogu härra Tõnisson'i kõne kohta, vaid selle osa kohta, kus ta rääkis uhkusest ja hiilgusest kõrgemate sõjaväelaste juures, nende esituskorterite ja nende sõjaväelastega kõrvu seades nooremaid ohvitseri, kes olla majanduslikult raskes seisukorras. Vaat' niisuguse kõrvuseadmise ja nende valeandmete toomise kohta kõrgemate sõjaväelaste esituskorterite asjus ütlesin mina, et see on ässitus, ja seda ma tagasi ei võta. (J. Tõnisson, rhv: Hinnast ma ei ole kõnelenud!) Selles ep' see viga seisab, et Teie tööte harilikud korterid ette, nagu hinnata esituskorterid, kuna nende korterite eest maksetakse, nii et need ei ole sugugi esituskorterid, vaid on harilikud elamiskorterid. Ka noor ohvitser võib sarnast korterit saada, kui ta aga raha ära maksab. Mina tõin Teile täna andmed ette, et meil elavad ka noored ohvitserid ja isegi üleajateenijad riigi korterites, kuid maksavad muidugi selle eest. (J. Tõnisson, rhv: Mina kõnelesin sellest, kui palju seal kulutatud on.) Mida Teile rääkisite? (J. Tõnisson, rhv: Missugused summad sinna sisse on pandud?) Kuhu, kas Toompea korterisse või? Mis sinna sisse ikka on pandud, on tehtud harilik remont. (J. Tõnisson, rhv: Kuussada tuhat!) Nõndaviisi. Minu teada sinna nõnda palju küll sisse pandud ei ole, aga kui üle 20 aasta tehakse ühele majale kapitaalremont, siis nõuab see muidugi suuri

kulusid. Teie pidage ometi meeles, et meie harilikud vanad majad ei ole remonti näinud ei ilmasõja ega ka vabadussõja jooksul.

Mis puutub mobilisatsioonisse, siis on siin juba kindral Laidoner sellest osast rääkinud, mina tahaksin siin veel niipalju öelda, et meie mobilisatsioon ei ole mingi Vene mobilisatsioon ega ka väljamaa mobilisatsioon, vaid ta peab palju parem olema, sellepärast et väljamaal ei tule mobilisatsiooni ajal sõdida, aga meil ei ole tagatise, et meid lastakse mobilisatsioon lõpule viia, vaid meie, võib olla, oleme sunnitud mobilisatsiooni ajal sõda algama ja sellepärast on ta meil raske ja peab palju rutulisem olema, kui kuskil mujal. Selle tõttu peab olema meil ka sõjaväe organisatsioon eriliselt korraldatud, sest sarnane organisatsioon, mis kõlbab teistes oludes, meie oludes ei kõlba.

Mis puutub kokkutõmbamistesse, siis härra Tõnisson oma viimases kõnes katsus viia oma soovitatud kokkutõmbamisi nüüd juba seljaguste asutuste peale, mille kohta mina juba ennem tähendasin, et seda ka minu arusaamise järgi on võimalik teha. (J. Tõnisson, rhv: Ametnikkude ja teiste arvel!)

Mis aga puutub sõjamineisteriumi tungisse eralduda, siis minule näib, et see väide on liialdus ja põhjeneb mõnele faktile, millest kõneleja aru ei ole saanud. Näiteks Teie rääkisite Tartu ülikoolist ja sellest, miks meie ei ole sõjaväelaatsaretti ühendanud ülikooli haigemajaga. See küsimus on ju vana ja likvideeritud. Mina tuletan meelde, et omal ajal tõsteti samuti küsimus üles, kas ei saa sõjaväe tervishoiu valitsust likvideerida ja ühendada teda tsiviil tervishoiu valitsusega, nii et ka haigemajad, arstid ja haiged ühte koondataks, et oleks võimalus ühiselt ravitseda. Sõjamineisterium jällegi, välja minnes mitte niipalju rahuaja, kui just sõjaaja nõuetest, oli selle vastu, ja selle küsimuse lahendamiseks moodustati erikommisjon ülikooli esitajast, tervishoiu peavalitsuse esitajast, Punase Risti esitajast ja sõjaväe tervishoiu valitsuse esitajast. Ma tuletan meelde, et ülikooli poolt oli just dr. Konik see esitaja. Ja kui see küsimus arutamisel oli, siis lõppude-lõpuks jõudsid kõik ühele otsusele, et sõjaväel peab ikkagi olema oma tervishoiu valitsus ja oma haigemajad.

Mis puutub eriti Tartu sõjaväehaigemajasse, siis seal õieti haigemaja ei olegi, vaid on diviisi laatsaret, ja selle pidamise tunnustas ka ülikool tarvilikuks. Mitte just küll sellepärast, nagu ei saaks rahuajal neid haigeid, kes seal ravitsusel, mujal kuskil ravitseda, vaid peaasjalikult sellepärast, et sõjaajal tuleb niikui-nii diviisi sidumissalk ja diviisi laatsaret moodustada, ja kui selleks algrakukest rahuajal valmis ei ole, siis on mobilisatsiooni ajal

seda raske teha. Sellepärast arvati ikkagi tarvilikuks laatsaret eraldi pidada. Ma rõhutan veel kord, et see asi on juba otsustatud, siin on ühele arusaamisele jõutud, nii et nüüd uuesti jälle sellest vanast asjast rääkima hakata on täiesti ülearune.

Mis puutub kasarmutesse, nagu poleks kasarmutes väljakäigukohad korras, siis kahjuks pean mina tunnistama, et on nõnda. On niisugune kord, et sõjamineisterium maksab linnale korteriraha Riigikogu poolt vastuvõetud tabeli järgi, ja linn peab kõik need remondid, mis seal tarvilikud, tegema. Linn seda ei tee, ja ega siis ometi sõjamineisterium ei saa oma raha eest linna majasid ümber teha, sel ajal, kui linn siin peremees on ja selle üüri- raha eest, mis talle antakse, seda ei tee.

Mis puutub raudkappide ostmise raha teisteks otstarveteks üleviimisele, siis pean ütleva, et on niisugune juhtumine olnud, kus sõjainõukogu, temal on seaduse järgi õigus ühest literast summasid tarviduse järgi teise üle viia, seda ka on teinud. Kuid raha, see ei ole kaotsi läinud, vaid see on siiski läinud teiste sõjamineisteriumi tarviduste peale, ja seda on tehtud seaduslikus korras.

Lõpuks ma tahaksin vastuvõetmiste kohta tähendada, et härra Tõnisson siin alla kriiputas, et väljamaal on vastuvõtmise lihtne, et on tarvis ka meil nõnda teha. Kuid mul oli rääkimine ühe Inglise ajakirjanikuga, kes oli härra Tõnisson'i juures külas käinud, ja tema ütles härra Tõnisson'i kohta umbes nõndaviisi: See inimene on väljamaal — Euroopas käinud, inimene on euroopaliku hariduse saanud, aga kutsus diner'le ja ei anna veinigi. (J. Tõnisson, rhv: Wilson võttis ainult piimaga vastu.) Kui inimene ise ei joo veini, siis see veel ei tähenda, et ta ka eurooplasele, kelle ta oma juurde külla kutsus, ei pea veini pakuma. Kui ta enese juurde eurooplase kutsus, siis peab ta teda ka euroopalikult vastu võtma. Sellest ma järeldan, et kui juba väljamaalase vastu võtad, siis võta nõnda vastu, nagu Euroopas vastu võetakse, aga tuleb välja, et härra Tõnisson on teisiti teinud. (Vahelhüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Ma arvan, Inglise ajakirjanik pidi teadma, kuidas Inglismaal vastu võetakse ja see ei olnud nõnda lihtne, kui seda härra Tõnisson arvas.

Mis puutub sellesse, nagu härra Jõeäär siin ütles, et sõjavägi ajab Riigikogu laiali, siis on need niisugused jutud, mida omal ajal kommunistid, Reinkubjas ja teised siin laiali laotasid. Ma tuletan meelde, et vabadussõja ajal just sõjavägi ja sõjaväejuhid need olid, kes selle eest hoolitsesid, et Asutav Kogu võiks kokku tulla ja oma tööd teha. (A. Jõeäär, stp: Mis jaoks meie siis oleme sõdinud, kui

mitte Eesti riigi loomiseks.) Riikisid võib mitmel viisil luua, aga Eesti sõjaväelased arvasid, et just sedaviisi Asutava Kogu kaudu peab riik loodama. Ma olen kindel, et Eesti sõjavägi ka tulevikus oma ülesannet täidab. (Käteplagin.) Rahvaesitus on alati rahvaesitus, olgu kuidas ta on, ja Eesti sõjavägi kaitseb alati oma rahvaesitust.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Hulk aega on arutatud sõjaväeküsimusi ja on püütud üks teisest mitte aru saada. Oieti lõpetaski härra sõjaminister oma kõne sellega, et ta püüdis suhu panna minu rühma-kaaslasele sõnu, mida ta ei ole öelnud. (J. Laidoner, põl: Mis ta siis ütles? — Vahelhüüe A. Jõeäär'i, stp poolt. — J. Laidoner, põl: Teie ei rääkinud seda, mis Teie valetate.) Keegi ei kahtle selle juures, et Eesti sõjavägi on rahva sõjavägi, ja keegi ei ütle ka, et Eesti sõjavägi oleks ühe rühma teenistuses. Eesti sõjavägi on olnud rahva teenistuses ja rahva teenistuses olles on ta oma kohuseid korralikult täitnud, isegi suure jõupingutusega. Ei ole mingit põhjust arvata, et see kunagi teisiti saab olema. Ma ei usu ka, et need 4 saadikut, kes siit Eesti pinnalt Pariisi sõidavad keisrit valima, et neil ka selleks mingit mõju oleks. Seda mõju neil ei ole. Eesti rahvas on ju demokraatlik rahvas, ta seisab koos ainult demokraatiast ja see teisti siin olla ei võigi. Kui kellegi peale Eestis loota võib, siis minu arusaamise järgi kõigepealt just sõjaväe peale, seda näitas ka 1. detsember. Mina olen kuulnud neid aruandeid, mis on antud pärast 1. detsembrit ja seal on aruandjad kõrgemad sõjaväelased näidanud, et sõjaväelased ei teugtsenud alati ülemuse käsul, vaid tihti väiksema ülemuse käsul, selle ülemuse käsul, kes samasugune rahvaväelane on kui ta ise, näiteks veltveebel jne. Pealegi ei saa meie sõjaväge võrrelda endise Vene sõjaväega, kus soldatil ei olnud aimu riigikodaniku kohustest. Meie sõdur on arenenud ja areneb iga aastaga, iga uue generatsiooniga, seda silmas pidades, et algkooli õppekava on nii laialdane, et seal ka kodanikuteadust õpetatakse. Meie sõjavägi muutub aast-aastalt paremaks. Meie rahvas on juba hulk aastaid kirjaoskaja rahvas ja teda ei saa nende soldatitega võrrelda, keda on tarvitanud võimulepüüdjad näiteks Balkani riikides. Meie elame Lääne-Euroopas ja siit tuleb järelduksi teha. Niipalju sõjaväe kohta.

Mis mulle vastu paistis härra rahaministri kõnest, ja mille juures ma ainult lühidalt võin peatuda, — sest eelarve-vaidlused on pikale veninud ja siin on kõiki osasid puudutatud, — see on optimismiga ülevalatud pessimistlik pöhitoon. Kui meie vaatame eelarvet kogu-

summades, siis peame ütleva, et tänavuaastane eelarve ei anna meile optimismiks põhjust. Eelarve on suurem, kui eelmisel aastal, 309 ja poole miljoni marga võrra, see tähendab, kulud on suurenenud. Mis see aga meie oludes tähendab, ma arvan, seda kujutab igaüks enesele ette, sest sel ajal, kui riigi kulud suurenevad, ei või öelda, et meie rahvas on rikkamaks läinud, vaid ta on vaesemaks jäänud. Tagajärg on see, et seda järk-järgult vaesemaks jäänud rahvast tuleb ikka rohkem ja rohkem uute maksudega üle koormata. Ja kui meie loeme ajalehti, siis võime iga nädal leida sõnumeid, mis räägivad uutest kavatsustest uute maksude alal. Ometi on meil olemas kõik maksud, mida on tunnustatud. Meil on olemas kaudsed maksud, on olemas tulumaks ja maal on meil isegi isikumaks sisse seatud, mis siis, kui juba tulumaks olemas, peaks täiesti kõrvale jääma. Meil on tollid küllalt kõrged. Kuid kõige peale vaatamata, kuuleme jällegi uutest kõrgenduskavatsustest. Siin peab ütleva: üks valitsus ei ole parem kui teine valitsus. Tollide asjus on läinud valitsusele suur etteheide teha. Tema ei ole rahva tahtmisega arvestanud. Omal ajal avaldus rahva tahtmine Riigikogu kaudu, sest just eestkätt tollide pärast astus Riigikogu erakorraliselt kokku ja võeti vastu muuhulgas ka seadus, mis valitsuse huvisid kärbib tollide määramisel. Öeldi selgesti, et tollisid ei tohi tõsta ilma rahvaesitusega kokku rääkimata. Kuid siiski läinud valitsus ei õppinud sellest midagi, vaid tõstis neid samu tollisid, mida Riigikogu vähendas. Tagajärg on see, et elukallidus tõusis ja rahva elamisvõimalused kitsamaks läksid. Ka tänapäev on jällegi need tollide kõrgendused kuuldavale tulnud. Kuid ma loodan, et härra Veberman, kes sarnaste tollide tõstmise vastu on olnud, seda ilma Riigikoguta ei tee. Ja loodan, et enne kui niisugune samm ette võetakse, pööratakse rahaasjanduse komisjoni poole ja katsetakse selgusele jõuda, kuidas rahvaesitus sarnaste uute maksude peale vaatab. Kui meie vaatleme lähemalt, missugune on eelarve kasvamise tendents, siis näeme, et ebaviljakad kulud tõusevad. Siin peab küll härra Ipsberg'i ütelust tarvitama, et igaüks ei saa karunahkset kasukat ega kaheksatoalist korterit. Ja mulle näib, et eelarve kasvamise tendents tüürib ka sinnapoole, ja et eelarve täiesti vastab sellele põhimõttele, et igaüks ei saa karunahkset kasukat ega kaheksatoalist korterit. Aga Eesti riik peaks vististi küll niisugune olema, kus üldse karunahkset kasukat ega ka suuri luksuskorterid tarvis ei ole. Mina küll kaldun sinnapoole, et meil saab läbi ka ilma karunahkse kasukata. Kui üksikutele karunahkseid kasukaid valmistame... (Vahelhüüe:

Mis see tähendab?) See on härra Ipsberg'i ütelus. ...siis kasvab ka edaspidi eelarve selles sihis, nagu ta senni on kasvanud. Kui meie nüüd vaatame, missuguste ministeeriumide kulud on kasvanud, siis näeme, et kõigepealt sõjaministeeriumi kulud on kasvanud. Temast on juba kõneldud. Ja võib olla, on siin geograafiline seisukoht ka kulude äramääraja, samuti praegune Euroopa poliitiline seisukord. Siis on veel kulud tõusnud siseministeeriumis. Eelmistel aastatel on jäänud siseministri seletustest mulje, et võimalikult kõik nõudmised peaksid juba rahuldatud olema. Ka on tõusnud kohtuministeeriumi kulud. Kui lähemalt vaatame nende kulude tõusmise põhjusi, siis leiame järgmist: Kuna vangide arv on kasvanud, siis on suurenenud ka vangide ülalpidamise kulud. Edasi on Harku alaealiste laste koloniis suurenenud kuritegeliste laste arv. Need arvud kõnelevad väga selget keelt sellest seisukorrast, mis meie riigis valitseb. Vangimajade järele tõuseb tarvidus, samuti kuritegeliste alaealiste varjupaikade järele. Samal ajal aga on vähenenud tööhoolekandeministeeriumi summad. Ka kaubandus-tööstusministeeriumi väljaminekud. Need arvud ei anna mingit põhjust optimis- mile, küll aga pessimismile. Sellejuures tule- tame meelde, et kuritegevuse üheks suuremaks põhjuseks on just sotsiaalne viletsus. Sel teel ei tohi edasi minna. Sotsiaalse viletsuse vastu tuleb võidelda kahes suunas. Esiteks majanduselu tõstmisega. Ja teine suun on nende hooleallavõtmine, kes majanduslikkude viletsuste tagajärjel on kaotanud elamisvõimaluse. Kuid kahjuks on nii üks kui teine suun, nagu eelarvest järeldada võib, uue valitsuse poolt tähele panemata jäetud. Eesti riik on iseseisev riik. Igal rahval on õigus vaba olla, nagu igal kodanikul. Aga ühel riigil on raske poliitiliselt vabaks jääda siis, kui ta majanduslikult ei suuda püsida. Sellepärast just riigi iseseis- vuse kindlustamise mõttes on tarvilik pöörata suuremat tähelepanu meie majanduselu ja meie sotsiaalingimuste korraldamise peale. Kah- juks aga tuldakse meil sarnaste väidetega ja sarnaste mõtteavaldustega, mis lasevad ole- tada, et need ringkonnad, kes end kandvateks peavad, sellest ei taha aru saada. Mina usun, kui see nii edasi kestab, siis sarnane arusaamine meie riigi seisukorra kindlustamise kohta annab eitavaid tagajärgi. On tarvis luua seisukord, kus iga kodanik tunneb end riigivõimu poolt kaitstud olevat, kus kodanikutunne tõuseb, ja kus meeoleharm ning elutüdimus ko- danikkude keskel väheneb. Nende nähtuste peale ei saa silmi kinni pigistada. Eelarve aga sisaldab nagu rusikahoope nende nõudmiste vastu. Võtame kas või näiteks töö-hoolekan-

deministeeriumi. Siin on maha tõmmatud iga summa, mille järele eelmistel aastatel ja ka praegu tarvidus, näiteks kas või tööpuuduse vastu võitlemise summa. Samuti on maha kustutatud kõik väljaminekud laiemal rahva- kihi, see on töölisklassi peale, muuhulgas ka töolistekodu, töölismaja asutamise summa. Mina ei ütle, et seda maja on tarvis ainult töölistele. Ka põllumeestele on oma kodu tarvis. Sest kui nad väga rasket tööd teevad, kündmise tööd, siis peab neil ka koht olema, kus nad puhata võivad. Töölistel on tarvis hoo- ned, kus nemad oma teatrit ja oma koosolekuid võivad pidada ja kuhu ametiühisused võivad kokku tulla. Meil on aga need summad täiesti maha kustutatud eelarvest, samuti nagu pal- jud teised viljakad summad.

Kui meie riigi omavalitsuste juures peatu- da, siis ei saa eelarvest, samuti ka valitsuse dek- laratsioonist järeldada, et meil küllalt tõsiselt võetakse meie omavalitsuse ümberkorralda- mist. Meie omavalitsus, kelle peale suured koor- mad langevad, on praegu kuludega üle koor- matud. Uusi maksusid on seal raske sisse seada. Maksude jaotust aga Vabariigi Valit- sus nähtavasti kaalunud ei ole. Samuti ei nihku paigast omavalitsuse seadus. Kuid tänapäev on vist üheks tähtsamaks küsimu- seks just see, kuidas meie omavalitsusi korral- dada ja neile anda alust ja võimalust seks, et nad võiksid neid ülesandeid, mis nende peale pannakse, nii täita, et see rahvast ja rahva nõudeid rahuldaks.

Kui meie pilgu heidame haridusministeer- iumi peale, siis näeme, et ka siin ei taheta seda teha, mis tarvis on selleks, et meie algkool võiks loomulikumatel tingimustel töötada. Maha on kustutatud tarvilikud krediidid koo- limajade ümberehitamiseks. Samuti ei leia meie tarvilikke summasid kehvemate õpilaste toetamiseks. Meil on koolisundus maksev, kuid mis aitab see sundus, kui perekonnad on nii kehvad, et nad ei suuda lastele tarvilikul määral süüa anda, õppeabinõudest, jalanõu- dest ja riietest kõnelemata. (Vahelhüüe: Antakse!) Väga vähe antakse. Praegu on meil niisugune kord, et lapsi sunnitakse isegi tindipotti ühes võtma. Ja kui nad maal läbi tuisu ja lume lähevad, ning peavad tindipotti kaasas kandma, siis võib ju tint ära kül- mata, ja kõigehalvem on see, et nad määrivad end ära. Mina olen läinud aastal käinud koo- limajades, kus pool katust läbi jooksis, ja et katus lastele kaela ei kukuks, olid toed alla pandud. Kuid alati, kui vähegi vihmane ilm, on lagi märg. Majad on ise mõisahooned, ja maakoolid on väga viletsas olukorras. (H. Bauer, krst: Need on üksikud juhtumi- sed.) Kui nad üksikud oleksid, seda kergemalt

võiks neid kõrvaldada. Aga kahjuks on see nii. Kooliruumid on kitsad, tihti külmad ja viletsad ja isegi mustad. Mina arvan, et meil kooliruumide paremale seisukorrale tõstmise peale tuleb eriti rõhku panna, mitte ainult tervislikult seisukohalt, vaid ka seda silmas pidades, et koolimajadel on teatav mõju lapse ilutunde ja puhtusearmastuse peale. Aga kui meie koolid niisugused on, nagu praegu maal, siis hakkavad lapsed isegi vastikust tundma koolide vastu. Mis muidu puutub meie koolipoliitikasse, siis ei taha mina meie hariduspoliitikat puudutama hakata, seda teevad teised paremate tagajärgedega.

Kuna eile härra siseminister siin mõnesuguseid arvamisi avaldas, siis just sellest väljakuutsutult tahaksin mina ka oma arvamist öelda meie hariduspoliitika kohta. Meie hariduspoliitikas on ülikool näidanud, et meie rahvaharidus veel selles ei seisa, kui meil väga palju diplomidega inimesi ülikoolist välja tuleb. Meil on rohkem tarvis õpetada praktilisi teadmisi, ja selles arvamises muuhulgas on ka keskerakonnad, sest sellest kirjutab tänane „Vaba Maa“: „Mis meie maa vajab, seda näeb igäüks, kes vaevaks võtab järele vaadata. Ta ei vaja diplomeeritud vaimuvaesust, kes Ameerikasse välja rändab võõrastemajade taldrikuid pesema. Sinna üle mere taldrikuid pesema tuleks õiguse pärast saata ka hulk meie senniseid hariduspoliitika tegelasi. See oleks neile vast ainuke mittelelvõõras ja ühiskondlikult kasulik tegevusala.“ Ma ei ole veel tabavamat arvamise-avaldust kuulnud kui see. Inimene, kes seda kirjutab, on üks neist ajakirjanikkudest, kelle vastu mul lugupidamine on sellepärast, et tema võrdlemisi teistega enam haritud on. Kui meie aga praegu vaatame, mis on nüüd meie ülikool andnud, siis näeme, et tihti ainult mannetuid, virilaid, äbaraid ülikooli lõpetajaid. Ja mis on nad teinud, mis on nad andnud Eesti teadusele, kirjandusele ja kunstile — ei midagi. Seda, mis on tehtud — on teinud võõrsilttulnud teadlased või vanema põlve haritlased. Mis on nad andnud ühiskonnale. Nad pole suutnud ühiskonnas isegi sarnast õhkkonda kaotada, kus võimatuks saaksid „Rahvalehed“ ja „Esmaspäevad“, vaid ma olen näinud haritlasi, kes suure innuga loevad „Rahvalehte“ ja „Esmaspäeva“. Ja ma küsin Teilt, härrad kodanlikkudest rühmadest, kui palju on tulnud teile juurde nooremaid jõude. Oma rühma eraldan, sest meie oleme proletariaadi esitajad. Ja ka mina kuulun proletariaadi hulka. Sellepärast on mul kõlblik õigus kõneleda selle peale vaatamata, kas mul diploomi on või mitte. (H. Bauer, krst: Kas proletariaat „Rahvalehte“

loeb?) Proletariaat? Jah, ma ütlesin, et see on halb, kui ta seda teeb, sest see mõjub hullemini kui viin. Seda ütlete ka Teie, härra Bauer, kui kauaaegne kasvataja. (H. Bauer, krst: Oleme ühel arvamisel Teiega.) Selle kirjanduse lugemise tagajärjeks on viinajoomine. Ja ma ütlen veel enam. Palun seda mulle vabandada. Need majad, kus see kollane latern üleval seisab, nende majade pidamine ei ole madalam tegu, kui rahvale sarnase vaimutoidu andmine. Sest niisuguse vaimutoiduga kasvatatakse selle asutuse publikumi korralikkude inimeste hulgast. (J. Luur, krst: Teie näitate minu peale.) Ei, ma ei näita mitte Teie peale, härra Luur, sest mul ei ole Teist, härra Luur, kuigi meie lahku läheme mõnes asjas, ses suhtes mingisuguseid halbu arvamisi. Ma küsiksin, kas on andnud meie haritlased ühiskondlikku, seltskondlikku ja riigitõesse uusi jõudusid? Seal paremal pool istuvad endised tegelased ja rohkesti lihtsaid maalttulnud talumehi. (J. Hünerson, põl: Mis vürstid siin peaksid siis olema?) Seda mitte. Kuid ma tahtsin ainult selle peale tähelepanu juhtida, kuidas härra siseminister kurjustas tööliste esitajatega, et nemad pole diplomeeritud. Ma kordan veel kord, teie ei ole saanud II Riigikogusse ühtki uut jõudu, härra Holberg on vist ainukene. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kus neid Kolumbusi siis on?) Tänapäev ei ole üldse Kolumbusi, sest mina usun, et maakera on nii läbi ja läbi uuritud, et seal enam uut Ameerikat ei ole. (Vahelhüüe: Aga Edison'e on küll tarvis.) Eesti ei ole ühtki Edison'i andnud. Lööge lahti „Riigi Teataja“, siis näete, kui palju leiduspatisid seal võetud on. Kuid siin toimetatakse samuti, nagu kirjanduse alal; tõlgitakse tööd ümber, muidugi oma sõnadega, sest sõna sõnalt tõlkida on palju raskem, kui omasõnadega jutustada, ja pannakse oma kui autori nimi ette. Vaadake, nõnda tehakse meil harilikult botaanika-, loodusloo- ja ajalooramatutega. Peab ütleva, et mina tunnen Eesti kirjandusest ainult kaht ajalooramatut, kus selles suhtes paremini talitatud on, need on Adamson'i ja Treiberg'i ajalooramatud, ning needki on sotsialistid. (Vahelhüüe: Aga Reiman?) Jah, Reiman on ka Eesti kirjamees, aga ta on juba vanem, ja ei tule sellepärast kõne alla. Võtke edasi geograafiad, need on küll Gruberg'ist ja Ivanov'ist kopeeritud, kuid nad ei ole siiski head. (Vahelhüüe: Kirjandusturg on väike!) Kooliraamatud on meil kõik ära ostedud. Neid võib kirjastada, sest koolilapsed tarvitavad neid 1 aasta, kuid teine aasta heidetakse nad kõrvale ja uusi trükitakse peale.

(J. Laidoner, põlv: Teie eksite, kui arvate, et meie haritlased on ainult üks põlv.) Ma ütlen, meie haritlased ei ole rahvale seda andnud, mida nad andma peaksid, milleks nad kohustatud. (J. Laidoner, põlv: Ei ole ühegi rahva haritlased niipalju oma rahvale andnud, nagu Eesti haritlased Eestile.) See on õige, kuid need haritlased on kõik vanapõlve haritlased. (Vahelhüüded.) Mina ei taha sugugi etteheidet tegema hakata meie haritlastele, sest õige suur osa neist on üles võrsunud väga rasketes tingimustes. Ei saa öelda, et kõik inimesed raskustest, rasketest oludest jälgedeta läbi pääseksid. Raskused jätaavad ikkagi teatud jälgi järele. Raske olukord mõjub ikkagi masendavalt, mahasuruvalt. On inimesi, kes on tugevad, kuid suurem osa ei suuda tugev olla. Ma ei taha etteheidet teha, ma võtan ka vabandavaid olusid arvesse, kuid tähendan ainult, et väga idealiseerida siin ka ei saa. Meil on küll nii mõndagi ära tehtud, kuid see on ikkagi enam-vähem vanapõlve tegelaste töö, üksikuid nooremaid jõudusid on juurde tulnud, kuid siiski võrdlemisi vähe. Olen näinud inimest, keda mina tundnud ja kes ülikoolis eksamid ära teinud, kuid ometi kahtlesin ma omal ajal nende inimeste juures väga. Nüüd ainult imesta. Kirjandust pole ka rikastatud. (K. Päts, põlv: Kas Teie olete lugenud, mis sakslased oma pärastõjajärgse kirjanduse kohta ütlevad? Sakslased leiavad praegu, et nende literatuur on langenud. M. Martna, stp: Lisaks on meie ülikool ka väga noor.) Õigus, ma võtan, nagu ma juba tähendasin, kõik need põhjused arvesse ja ei taha mingisuguseid etteheidet teha meie haritlastele, vaid tahtsin ainult ümber lükata härra siseministri eilsed väited ja näidata, et igalpool, kus diplomidega arvestatakse, ei ole nii roosiline ja ei saa kõiki diplomidega inimesi idealiseerida. Olusid tuleb nii võtta, nagu nad tõesti on. Mina usun ka, et politseinikkude keskel on haritud inimesi ja kindlasti peaksid nad kõik enam-vähem haritud olema. Siin kõneldi mingisugusest vaenukkusest politseinikkude vastu. Ma arvan, see ei ole õige. Sest nii ogar ei saa ükski riigikodanik olla, et arvata, nagu oleks politsei üleaarne. Kui on sisse seatud mingisugune kord, siis peab ka selle korra järele valvaid olema. Kui aga üksikuid väärnähtusi esile tuleb, siis ei tohiks sellest kohe järeldada, et meil oldakse politsei vastu. Kui niisuguseid järeldusi tehakse, siis on see demagoogia. Üldse ei peaks meie riigivõimu esitajad enesele sarnaseid järeldusi lubama. (M. Martna, stp: See ei ole seadusega keelatud!)

See ei ole küll seadusega keelatud, aga mina arvan, et ministrid ei tarvitse alati enesele ainult seda keelata, mis seadusega keelatud on, vaid enesepiiramine on ka väga tähtis. Ja mina usun, kui üks inimene midagi teeb, siis ei saa ta küsida ainult, kas see seadusega on keelatud või mitte. Vaid on ka seadusi, mis inimese tegevust piiravad, ja need seadused ei ole alati paberile kirjutatud. Niipalju siis hariduspoliitikast.

Mis puutub sotsiaalsesse oludesse, siis pakub see, nagu juba tähendasin, iga päevaga ikka kurvemat pilti, ja see paneb töö-hoolekandeministeeriumile suuremad kohustused peale. Ka on töö-hoolekandeministeerium terve rea kavatsusi teinud, kuid on nendest hiljem loobunud. Kus vähe edasi jõutud, need on meie lastekodud. Varjupaikasid tehakse küll juurde, kuid mitte tarvilikul määral. Tööpuuduse vastu võitlemine on, nagu juba tähendasin, täiesti ära jäänud. Ja mis sellel alal tegemata jäetakse, mõjub selleks kaasa, et olud veel raskemaks muutuvad.

Meil on esile tunginud kõik need mõjud, mis on vallale pääsenud pärast sõda, ja millest rikas on iga suurlinna õhkkond. Sellepärast leiame ka, et need arvud siiski ei vähene, vaid koguni selle vastu — suurenevad, kuigi iga aastaga sõjast kaugemale jõutakse. Ma juhiaksin nimelt tähelepanu sellele arvustikule, mis tänases „Vaba Maas“ ära toodud, see on — prostitutsiooni peale. Need arvud kasvavad, kuigi meie oludes, kus inimesed tulevad talutarest, tegelikust tööst need arvud vähenema peaksid. Kuid ka meie ühiskonnas, meie väikeses seltskonnas on tihti tunne, kui vaatad mõne põlvist tudiseva vanahärra peale, nagu oleks tema juures Steinach'i operatsioon juba toime pandud. (Vahelhüüde: Kas siin Riigikogus?) Tähendab, et kõik need Prantsuse viisid on juba otsaga meie juurde jõudnud, meie sotsiaalsele olukorrale kahjuks ja ühtlasi ka riigi väljaminekuid suurendades.

Lõpuks tahaksin veel selle peale tähendada, et mina loodan, et uus valitsus riigikodanikkude maksukoormat ei hakka kõrgendamata nende maksudega, millest viimasel ajal on kõneldud, samuti enne, kui tolle kõrgendatakse, katsutakse ühendusesse astuda Riigikogu rahaasjanduse komisjoniga ja ära kuulata rahvaesituse seisukoht. Uusi maksusid enam meie riigile peale panna ei saa.

Juhataja **J. Zimmerman**: Faktiilseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Härra sõjaminister seletas oma

kõnes ja kinnitas pärast seda oma vahelhüüdega rkl. härra Laidoner, nagu oleksin mina eile kokkuhoidmisest sõjamineisteriumi arvel kõnelenud ainult sõjaväeüksuste arvu vähendamise teel. (J. Laidoner, põl: Mitte eile, vaid täna!) Kõnelesin sellest eile ka. Kannan ette, mis ma eile ütlesin: „Kui meie kõike seda arvesse võttes aru saame, et peame oma sõjaväelaste, eriti ohvitserkonna seisukorra parandamiseks midagi ette võtma, siis näeme eelarvet silmitsedes, et eelarve-summade tõstmine sõjamineisteriumi arvel võimatu on. Meil tuleb seal summasid enim kärpida kui suurendada. Kui meie aga siiski tahaksime oma kavatsusi sõjaväelaste ainelise seisukorra parandamise poolest läbi viia, siis tuleb meil muid kulusid vähendada mitte üksi teenistustaja lühendamise, vaid kogu sõjaväelise aparraadi lihtsustamise ning edukamaks muutmise teel. Siin on kahtlemata veel palju ära teha, ja siin on minu arvates liiga vähe ära tehtud viimaste aastate jooksul. Meil on muuhulgas majanduslikkude nõuete rahuldamiseks sõjaväes korraldus nii kirju ja nii mitmekesine, et seal majapidamine üksikutel väeüksustel omaette tegutseb, kuigi nad alaliselt ühes linnas või garnisonis teenistuses on.“

Siis edasi: „Ükikuid nähtusi vaadeldes ja hinnates on arusaasmatu, mispärast näiteks

läbikäimine üksikute sõjaväeasutuste vahel meil veel ikkagi nii paberlik on, miks meil vahekirjade hulk nii suur on, et igaüks võib nende peale toetudes enim koosseisude tõstmist kui vähendamist nõuda! Numbrite hulk on sagedasti just sellepärast nii suur, et inimesed tahavad selle abil oma teeneid üles näidata, oma olemasolu ja asutustes töötavate ametnikkude hulka põhjendada. Selle juures on meil üksikuid asutusi, kus võiks kahtlemata asjaajamist ilma mingisuguse raskuseta lihtsustada ja kokku tõmmata. Kui meil on olemas eriline varustusvalitsus, kellel oma juhataja ja abijuhataja, ja kus oma osakonnad tegutsevad, siis oleks võimalik seal asjaajamist palju lihtsamaks teha, ilma et sellejuures midagi kaduma läheks.“

See näitab ometi, et mina mitte ainult sõjaväeüksuste arvu vähendamise teel ei tahtnud summasid kokku hoida. (Vahelhüüded: Lõpetada!)

Juhataja **J. Zimmerman**: On ettepanek tehtud — koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **J. Zimmermann**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

